

ספר קבלת חכמי מרוקו

תולדותיהם של חכמי מרוקו ותורת הקבלה שנפוצה בין חכמי מרוקו לדורותיהם

ממני הצב"י רן יוסף חיים מסעוד בלא"א מו"ר משה הי"ו אבוחצירא

הקדמה זעירא

ברוך ה' אלהי ישראל שזיכני להוציא לאור את הספר הנוכחי "קבלת חכמי מרוקו", והוא מקבץ כמה ענינים על חכמי מרוקו ועל הקבלה שהיתה נפוצה בין חכמי מרוקו קודם שידעו מתורת האר"י החי זיע"א.

והנה כבר נודע בשערים גדולתם וחכמתם ותורתם של חכמי מרוקו לדורותיהם ונכתבו הרבה ספרים על זאת. ואמרתי כעת אני הקטן לאסוף מכמה מקומות על קבלת חכמי מרוקו שהיתה נפוצה ביניהם. צירופי אותיות ושורשם ועוד הרבה ענינים עמוקים בזו החכמה. ולעת עתה לא כתבתי על הקבלה שהיתה בכל ערי מרוקו אלא רק על חבל דרעא וחבל סוס, ועוד חזון למועד, לכתוב על קבלת חכמי מרוקו בכל ערי מרוקו.

ומתפלל אני לה' יתברך שיזכני עוד להוציא בזה הנושא על קבלת חכמי מרוקו גם אחרי שהתפשטה תורת האר"י החי, וכל מנהגי הקבלה שהיו נהוגים במרוקו. ולבאר את עניני הקבלה שהיו במרוקו, והצירופים של האותיות כדוגמת תורתו של רבי רפאל משה אלבאז שיש בזה סודות נפלאים.

כאן המקום להודות לידיד נפשי הרה"ג אברהם אסולין שליט"א (מעיה"ת אלעד), שעודדני והמרצני לכתוב על נושא זה. יאריך ה' יתברך את ימיו בטוב ושנותיו בנעימים ויזכה לבריאות טובה ונהורא מעליא, ויזכה להוציא לאורה את כל חידושי תורתו אכ"ר.

חובה קדושה עלי להודות לנוות ביתי היקרה מנב"ת אבישג תחי', ששלי ושלכם שלה הוא, שנותנת לי את הכח לכתוב כל הזמן ולחדש בתורה הקדושה. יהי רצון שתזכה לאריכות ימים ושנים בבריאות טובה ונהורא מעליא שפע עצום ורב ונזכה לגדל את כל בנינו ובנותינו לתורה ולמצוות ולמעשים טובים ויזכו לזיווגים הגונים משורש נשמתם אכ"ר.

ועיני לשמיא נטלית שיזכני עוד ועוד להוציא חיבורים בתורה הקדושה ואזכה לזכות את עם ישראל בעוד חידושים ומאמרים חדשים מתוך הרחבת הדעת דקדושה ובריאות טובה ונהורא מעליא, ויוסרו ממני כל המעכבים והמקטרגים אכ"ר.

הכותב והחותם לכבוד התורה הקדושה וחכמי המערב

רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא ס"ט

כ"ה ניסן ה'תשע"ב עפולה

יומא דהילולא דרבי חיים מצאנז זצוקללה"ה וזיע"א בעל הדברי חיים.

קבלת חכמי מרוקו

בבואי לעסוק במאמר זה על קבלת חכמי מרוקו יש לציין, שהמאמר נכתב כאן על חכמי חבל סוס וחכמי דרעא, לעת עתה לא כתבתי על חלקים אחרים במרוקו, מכיון שיש בזה הרבה פרטים והמלאכה מרובה אך לכל הפחות אולי אהיה כפותח פתח

בענין זה, ואולי אחרים שלימו את דברי אלה, ויהי רצון שיצא תועלת ממאמרי זה ורבים יאותו לאורו ויוסיפו לחקור את תולדות חכמי מרוקו ואת קבלתם, אכ"ר.

הקדמה כללית ליהדות וחכמי מרוקו

בתחילת דברי אמרתי להביא כמעין הקדמה כללית ליהדות וחכמי מרוקו מתוך ספר "ארזי הלבנון" (ח"א) של הרה"ג שמעון ואנונו שליט"א, וז"ל: במבוא לספרו (דף ט' י') אות ו': יהדות מרוקו, היא הקהילה היהודית הגדולה ביותר מבין כל הקהילות היהודיות בארצות האיסלאם. מספר חכמים באלף שנים האחרונות, עולה על כל הקהילות היהודיות בתפוצות ארצות האיסלאם. חכמי ורבני מרוקו השאירו ספרות תורנית ענפה בכל תחומי פרד"ס התורה: מדקדקים, פרשני תורה ותלמוד, פוסקים, משיבים, מקובלים, פייטנים ועוד. [בכרכי האינצקלופדיה שלפניכם מצויים כשלושת אלפים וחמש מאות ערכים של חכמי מרוקו, מתוך כשבעת אלפים ערכים בכלל. א"ה ריחמ"א ידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס "גם אני אודך" בני ברק), אמר שניתן לרמוז על ענין זה שהיה ריבוי של ת"ח גדולים במרוקו, בר"ת של המילה מרוק"ו שהיא מ'אות ר'בנים ו'חכמים ק'דושים ו'צדיקים. א"ה ריחמ"א, עוד יש לומר על זה בס"ד שמרוק"ו היא ר"ת של מ'אות ר'בנים ו'אלפי ק'דושים ו'טהורים, ועפ"י זה הרמז מכוון למה שכתב כאן הרה"ג שמעון ואנונו שליט"א שהיו במרוקו אלפי רבנים וצדיקים, ע"כ].

על אף שאין ספק שהיישוב היהודי במרוקו החל עוד בימי הבית הראשון ולאחריו בימי הבית השני, הרי שמקורות רבים וברורים מצויים בידינו רק החל מן התקופה אותה אנו סוקרים, דהיינו, באלף השנים האחרונות. במאה השמינית נוסדה העיר פאס, שהפכה תוך זמן קצר לקהילה יהודית החשובה ביותר במרוקו, וממנה יצאה תורה לשאר הקהילות היהודיות במרוקו. חכמי פאס עמדו בקשרי שאלות ותשובות עם גאוני בבל, שהכירו בגדולתם בתורה ובחשיבות קהילתם.

בראשית תקופה זו ידועים החכמים: דונש בן לבראט הלוי, רבי יהודה בן חיוג', רבי יצחק אלפסי (הרי"ף) ועוד.

יהודי מרוקו קיימו קשרים בתחומי הרוח והכלכלה עם אחיהם שבספרד. כמו כן, במשך מאות שנים היתה הגירה דו-כיוונית, לפי העת והזמן, בין ספרד למרוקו ובין מרוקו לספרד (לדוגמה: הרי"ף היגר לספרד ממרוקו, והרמב"ם היגר למרוקו מספרד).

בדרום מרוקו נוסדה במאה ה-11 העיר מראכש, שאף היא הפכה לאחת ממרכזי התורה במרוקו.

במאות ה-12 וה-13 עברה על יהודי מרוקו תקפה קשה, עם עליית שלטון המייחדים (המוחהדים). תנועה זו שאפה להכניס תחת כנפי האיסלאם את כל תושבי ארצם. לפני יהודי מרוקו עמדו שתי ברירות: או להתאסלם או גירוש.

בתקופה זו הגיעה משפחת מיימון למרוקו, ובה כתב הרמב"ם את "אגרת הנחמה" שנועדה לעודד יהודים שנאלצו להתאסלם.

מפורסם רבי יהודה הכהן אבן סוסאן, מנהיגה של קהילת פאס, שנהרג על קידוש השם בסרבו להתאסלם.

לאחר גזירות קנ"א (1391) בספרד, היגרו מעט יהודים למרוקו, ביניהם הכהנים מייסדי העיר דבדו.

עם גרוש ספרד בשנת רנ"ב (1492), הגירו למרוקו מספרד עשרות אלפי יהודים. אלה התיישבו בערים: טנג'יר, תיטואן, קסר-אל כביר, סלא, רבאט, וכמובן, בערים המרכזיות שבמרכז מרוקו: פאס מכנאס וצפרו.

מחכמי מגורשי ספרד שהגיעו למרוקו מפורסמים: רבי יעקב בירב, רבי שמעון לביא, רבי אברהם ביבאס, רבי אברהם סבע (מח"ס "צרור המור") ועוד.

בין התושבים הוותיקים במרוקו לבין המגורשים מספרד שהתיישבו במרוקו, היו חילוקי דעות בהלכה ובמנהג. על רקע מחלוקות אלו כתב בעת ההיא רבי חיים גאנן את ספרו "עץ חיים", העוסק בתיאור הלכתי מעמיק להבדלים בהלכה בתחומים מסויימים.

המשפחות: טולידאנו, עמיאל, קורקוס, צבאג, בן זמירו, ביבאס ועוד, היו ממגורשי ספרד.

את תולדות יהודי מרוקו באלף שנים האחרונות אפיינו צרות רבות ורעות. מהם בידי שמים (בצורת, מגפה ועוד), ומהם בידי אדם (מלחמות, פרעות וכדו'). עדויות רבות על כך מצויים בספרות חכמי המערב, ובאופן כללי ניתן לומר שיהודי מרוקו היו נתונים לחיי עוני והשפלה ברוב שנות גלותם בארץ המערב.

אולם מקביל לעובדה זו, שירתו יהודים רבים במרוקו בשירותים ממלכתיים ודיפלומטים וכסוחרים. אישים אלו סייעו סיוע של ממש למרוקו בקשירת קשרי מסחר עם ארצות אירופה.

אלפי חכמי מרוקו הותירו ירושה עצומת מימדים, שאפילו כדי להציגה באופן סכימטי בלבד, דרושים גליונות רבים, עכ"ל. [כאן המקום להודות לידידי היקר הרה"ג מרדכי חיים שליט"א מחבר הגליון הנפלא והחשוב "פנינים" מעיה"ק ירושלים תובב"א, שזיכני בספר זה "ארזי הלבנון" ויבורך מפי עליון על הכל].

הקדמה כללית למקובלי מרוקו

בהקדמת המו"ל רבי מאיר אביטבול שליט"א לספר "היכל הקודש" (מהרמב"ם אלבאז זצוק"ל וזיע"א), כתב על יהדות מרוקו ולומדי התורה וגדוליה שהיו שם וכפתח למאמרנו זה על מקובלי מרוקו ובפרט המקובלים מאזור חבל סוס (תרודאנת וכפר אקא ועוד) אביא את דבריו כפתח וקיצור לחכמי מרוקו, וכמובן שיש עוד הרבה מה להאריך בענין זה, וז"ל:

יהדות מרוקו זכתה להתברך זכתה להתברך במספר רב של מקובלים שהאירו את העולם בתורתם. גדולי המקובלים בכל הדורות אשר צמחו בספרד, ובראשם הרמב"ן אשר דרכו עברה הקבלה של התנאים וממנו יצאו המקובלים שהגיעו למרוקו ומשם המשיכו מסירת הקבלה לדורות הבאים.

כבר בזמן הראשונים, במאה ה-11, מרוקו התפרסמה כמרכז תורני שאליו נהרו תלימי חכמים חשובים וידועים. הרמב"ם עצמו יצא מקורדובה שבספרד ע"מ ללמוד תורה מפי רבי יהודה הכהן בן סוסאן שהיה במרוקו. בגירוש ספרד יצאו ת"ח גדולים והתפזרו בכל מדינת מרוקו. בתוכם היו גם כן מקובלים שהעדיפו את דרום מרוקו הרחק מערי החוף וערי המלוכה הסוערים. שם כמעט במדבר יכלו לעבוד את השם ולהגיע למדרגות גבוהות בקדושה. מצב זה התמשך עד הדור האחרון של גלות מרוקו שבו ישבו מקובלים בעלי שם ששלטו בתורתם בעליונים ותחתונים.

בכל ערי מרוקו, אנו מוצאים תלמידי חכמים גדולים, אשר עסקו בתורת הסוד שרישומן נשאר לדורות. מפאס יצא רבי אברהם אזולאי בעל "החסד לאברהם" סבו

של הרב חיד"א, רבי ניסים בן מלכא בעל "צניף מלוכה", וגם גדולי הפוסקים בפאס עסקו בקבלה.

במראקש התפרסם, רבי אברהם אזולאי תלמידו של רבי יצחק דלוייה. הוא היה רבו של רבי שלום בוזאגלו בעל ה"מקדש מלך" וחברם של רבי יעקב פינטו ורבי יעקב גדליה. היו שם חכמי משפחות נחמיאס ואבטאן המפורסמים בקדושתם וחסידותם.

מסאלי יצא רבי יעקב ששפורטס ורבי יהודה אסבעוני. גם רבי חיים בן עטר בעל "האור החיים הקדוש" יצא מסאלי, רבי משה אבן צור בעל "מערת שדה המכפלה", ספר המכיל את קיצור ספר "אוצרות חיים" בשיר, ורבי יצחק צבע בעל "מקום בינה" ו"שערי בינה". ממוגדור יצאו חכמי שושלת רבי חיים פינטו ועוד.

באיזור הדרום, בתרודנט היתה קבוצת מקובלים שבראשם עמד רבי משה בן מימון אלבאז, בעל מחבר ספר "היכל הקודש", אשר חי בתקופת האריז"ל לפני 450 שנה, והעמיד תלמידים רבים. מוכרים לנו שני ענקי הרוח המקובלים רבי יעקב איפרגאן בעל "הפרח שושן" וגם רבי יוסף הכהן בעל "גינת ביתן", שני חכמים אלו התגלו לנו על ידי פרסום כתבי יד שלהם, עכ"ל.

חבל סוס תארודאנת

בדבר המו"ל (הרב מאיר אביטבול שליט"א), לספר "פרח שושן", (להרה"ג המקובל האלהי שר בית הזוהר כמוהה"ר יעקב ב"ר יצחק איפרגאן זצוק"ל מחכמי תארודאנט (מרוקו)), וז"ל: כבר למעלה משני עשורים, עסוקים אנו ביגלוי ופרסום תורתם של חכמי הספרדים ובפרט חכמי מרוקו. אלפי כתבי יד עברו מן העולם ולא זכינו לאורם, והנה אור גדול נגלה לנו בשנים האחרונות ע"י גילוי חבורת המקובלים מחבל סוס, תארודאנט במרוקו. רבם של חבורה קדושה זו - הרמב"ם אלבאז זצוק"ל, זכה וספרו היכל הקודש שנכתב בשנת ש"ל (1570) הודפס בהשתדלות אחד מגדולי הדור בתקופתו, רבי יעקב סספורטאס זצוק"ל בשנת ת"ג (1653).

כמה מתלמידי הרמב"ם אלבאז השאירו חיבורים חשובים בקבלה, אשר יוצאים מחבינם, זוכים לראות אור עולם ולעלות על שולחן מלכים.

הראשון שזכה לפרסום הוא רבי יהודה חנין זצוק"ל שנסע לאלג'יריה, ספרו "עץ חיים" הודפס בליוורנו בשנת שרמ"ג (תקמ"ג, 1783). כמו כן אורו של רבי יצחק הכהן זצוק"ל לפני מספר שנים.

לאחרונה יצא גם ספרו של התלמיד השלישי של הרמב"ם אלבאז זצוק"ל רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל - "מנחה חדשה" על חמישה חומשי תורה.

האזור שבו פעלו כל הצדיקים האלו, תארודאנט נמצא על גבול מדבר סהרה, מבודד ומוכה פגעי טבע, בצורות, פגעי השודדים וכו'. בהקדמתו לספר, מתאר רבי יעקב את הצרות והתלאות שעברו עליו ועל קהילתו ובכל זאת יכל להתרכז ולחבר ספרים עמוקים אלו. דודו רבי יהודה חנין עזב את תארודאנט ונסע לאלג'יריה ושם זכה שספרו יצא לאור בליוורנו לפני 223 שנים. עם כל זה רבון העולמים נתן את עולמו לשומרים שמר על עמלם של לומדי התורה ובזכות זה אנו זוכים היום לראות את אורם ולהנות מעמלם, עכ"ל.

הרה"ג רבי יעקב איפרגאן שליט"א (נין ונכד למחבר הקדוש רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל בעל "פרח שושן", ומנחה חדשה"), כתב בדבר הברכה לספר "פרח שושן" כתב, וז"ל: "פרח שושן" הוא פירוש מעמיק על מסכת אבות בדרך צפונות ונסתרות בנבכי התנאים הקדושים שחיבר מו"ר זקנינו בוצינא קדישא המקובל האלהי וכו'.

כמוהר"ר רבי יעקב איפרגאן זצוקללה"ה, ראש פאר משפחתנו זיע"א. מה נכבד היום בהגלות נגלות אור תורתו של מו"ז סבא קדישא, אשר חי ופעל בעוב"י תארוואגא, סמוך לתקופת הזוהר של המאורות הגדולים, אנשי השם רבינו האר"י ז"ל וגוריו זצוקללה"ה וזיע"א.

המקובל האלהי רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל

בהקדמת המגיה לספר "פרח שושן" (הרה"ג אורי חנניה אלנקוה שליט"א) כתב על תולדותיו של המקובל האלוהי רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל, ואפשר ללמוד הרבה מדבריו על קבלת חכמי מרוקו, ואביא מדבריו בס"ד, וזה החלי בעזר צורי וגואלי:

קורות חיי הרב

רבי יעקב איפרגאן, מגדולי תלמידיו של הרמב"ם אלבאז, גדל בעמק סוס בדרום מרוקו. בחבל זה, חבל סוס, צמח לו חוג של לתלמידי חכמים מקובלים המלומדים בפרד"ס, סביב רבם הנערץ רבי משה בן מימון אלבאז מחבר "היכל הקודש" - פירוש לתפילה, לשבת, לר"ח לימים טובים עפ"י הקבלה והזוה"ק ופרח שושן פירוש על ההגדה של פסח עפ"י הסוד. כמו כן, קרוב לוודאי שרבי יעקב למד אצל דודו רבי יהודה חנין, שמשמעותו ומכתביו הוא מרבה להביא בחיבורו זה. רבי יהודה חיבר את החיבורים הבאים: "מנחת יהודה", "עץ חיים" ו"ספר האור". כן מזכיר רבי יעקב את מורו - חברו רבי יצחק כהן מחבר הספר "גינת ביתן".

בהקדמה ל"מנחה חדשה", מכנה רבי יעקב את עצמו "יעקב צורף בכ"מ יצחק המכונה אבן סנה" וכן "יעקב בר כמו"ר בר סבעון המכונה בו יפרגאן ממדינת תארוואגא". מכאן אנו למדים שהרב יעקב איפרגאן כונה בשם הצורף, אולי בהיותו עוסק בהצלחה רבה בחכמת הצירוף (דוגמא לכינוי זה מצאנו אצל רבי העשיל צורף שהיה בקי בחכמת הצירוף וחזה ברוח קודשו את היוולדו של רבי חיים בן עטר האור החיים הקדוש ואת גדולת נשמתו, בספרו "הצורף"). אחד מאבותיו נקרא בשם סבעון ונתכנה בו יפרגאן. יתכן ורבי יעקב השתייך למשפחת המקובלים הנקראת הסבעוני.

במשפחה זו פגשנו כמה חכמים מקובלים: רבי אהרון הסבעוני ב"ר ישועה מסאלי. הוא אשר הוציא לאור את "היכל הקודש" לרמב"ם אלבז, בתמיכת רבו, הרב יעקב ספורטס ואף כתב עליו הגהות עפ"י דברי האריז"ל. רבי אהרן נלחם, לצד רבו, בתקיפות, בשבתאות. כן חיבר רבי אהרן ספר דרשות, (שנת השנ"ו צוינה באחת הדרשות). מאבותיו היה, קרוב לוודאי, רבי דוד סבעוני בר אהרן מסאלי, מחבר "טוב רואי" - דרושים. רבי דוד, נכדו של רבי דוד הנזכר, חיבר ספר "נאום דוד" - דרושים וספר פסקי דינים. רבי ראובן הסבעוני ובנו רבי שלם היו מרבני סאלי, ממנו נותרו כמה קינות "במלכי רבנן" נכתב כי נראה שמו חתום בפסק דין בשנת הת"צ עם הרב המשבי"ר. רבי מרדכי בר דוד בן סבעון מחכמי הדרעא, דרש מילי דאגדתא ממארי חז"ל וביארם על דרך הסוד. רבי מרדכי אסבעוני ב"ר ב"ר משה כתב "פרשת מרדכי" - פירושים לתורה על דרך הסוד. ספרו הודפס בשנת התרצ"א. באופראן ישב לפני כשלוש מאות שנה, המקובל ואעיש בר יחיא בר סבעון אשר קיבץ כת"י בקבלה וביניהם קטע מחיבור "מאורי אור" לרבי דוד דרעא הלוי.

על גדולתו של רבי יעקב, ניתן ללמוד מתורתו, אך גם קורות חייו יעידו על מעלותיו כתלמיד חכם, מקובל ויוצר דגול. שני חיבוריו, "פרח שושן" ו"מנחה חדשה", חוברו על ידו בתקופה קשה לו ולקהילתו. בתקופה זו נגזרו עליהם גלות, טלטלות ויסורים רבים. בהקדמתו ל"מנחה חדשה" הוא כותב: "אמנם מרוב הצרות התכופות עלי, נדלדלה ידי מרוב העניות ודוחק השעה ומחסרון כיס הקשה מכולם. גם נעדרו סבות ההכנות, לסיבת האוייבים המורדים אשר באו לארצנו ונלחצנו אנו והקהל יצ"ו בחצר אחת

מגדולי הכפר, אשר היינו בו תושבים כמו חמש עשרה שנה לגלותנו ממדינת תארוֹדאנת, לסיבת המגפה בשנת משי"ח לפ"ק (שנת השנ"ח) והי כאשר ישבנו בכפר אקא והיינו יושבים בהשקט ושלוה, ימים ושנים ובאו האוייבים ולחצונו בחצר הנזכרת עשרה ימים והחצר סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא ואח"כ גברה יד אויבנו וישפכו סוללה על החצר ויבואו במערות ומחילות עפר תחת הארץ וישימו גפרית ואש תחת יסודות החצר וישלחו אש תחתיה ותבקע האדמה ותפול החצר וימותו כמה וכמה אנשים... ואנחנו נמלטנו בחדס האל יתברך עמנו... ואח"כ עוד הגלונו האוייבים עמם... והלכנו עמם בגלות עד כפר תאמגרת... אמנם עוד נתפסתי שם לבדי וענו בכבל רגלי ופדיתי נפשי בממון רב וברחתי... ארצה ברבראי וגרתי שם שנה תמימה... ונסעתי משם לכפר אופרן יע"ה... ועוד טמנו לי רשעים פח ללכדני ונסעתי משם עוד לכפר אקא."

תאמגרת היא תאמארנת, עיירה בחבל סוס, בה ישב רבי יצחק סויסא המו"ל של "מערת שדה המכפלה" לרבי משה בן צור, אקא זה כפר קדום, אף הוא בעמק סוס, בו נודע הצדיק רבי יששכר בעל המעיין * בהקדמה לספר "נתיבות שלום" (ועיין להלן), הובא על רבי יששכר בעל המעיין מאת הרה"ג יוסף חיים דבדה שליט"א, וז"ל: ליד ציונו של רבי יששכר בעל המעיין קבור חבירו השד"ר רבי יהודה בן חובב. שניהם היו שדרי"ם מארץ הקודש. על ציונו של רבי יששכר "בעל המעיין", יש חדר ורבים באים להשתטח על קברו, עכ"ל.

כל הגליות שעבר רבי יעקב, לא נתנו לו מנוח. ספרים רבים בוודאי לא יכול היה לקחת איתו. צריך היה רבי יעקב לנטוש את בית מדרשו הקבוע ולהיפרד מרבותיו ומחבריו החכמים. דברים קשים אלו היו מפריעים מן הסתם למחבר רגיל, היו מונעים אותו מלכתוב, או לפחות, היו מאפילים על יצירותיו, לא כן הדבר אצל רבי יעקב היוצר הדגול. שני חיבוריו, על התורה ועל פרקי אבות, על דרך הפשט והקבלה, הם חיבורים חשובים ומעמיקים ובהם השתמש הרב במקורות רבים, לעיתים על פי זכרונו.

תורתו של הצורך

את רוב תורתו למד רבי יעקב אצל הרמב"ם אלבאז, מחבר "היכל הקודש" על התפילה, על דרך הסוד ו"פרח שושן" - פירוש הגדת פסח (כת"י) על דרך הסוד. שמועות רבות וכן ציטוטים הוא מביא מדודו רבי יהודה חנין מחבר "עץ חיים" ו"מנחת יהוד"ה. כמו כן הוא מצטט את "גינת הביתן" לרבו - חבירו- רבי יצחק כהן אשר נשתייך לאותו חוג מקובלים בתרודאנת. רבי יעקב לא הכיר את תורת האריז"ל שצמחה בתקופתו וכנראה גם לא את תורת הרמ"ק שקדמה לה. עיקר לימודו כדבריו, מסופרים ומספרים, היה מרבותיו שצוינו לעיל ומהכתבים הבאים הנזכרים רבות בחיבוריו: "היכל הקודש" - ביאור התפילה לימי החול, שבת וימים טובים לרבו הרמב"ם אלבאז. פירוש הרקנאטי לתורה, "אבני זכרון" לרבי אברהם אדרוטיאל ממגורשי ספרד. "תולעת יעקב" לרבי מאיר אבן גבאי וכן חיבורו "דרך אמונה", רבי מאיר בן גבאי, מחשובי המקובלים בתקופת גירוש ספרד, חיבר גם את "עבודת הקודש". "שערי אורה" לרבי יוסף ג'יקאטיליה מענקי המקובלים מספרד, תלמידו המובהק של רבי אברהם אבולעפיה. "שערי אורה" הוא אחד מהספרים היחידים העוסקים בקבלה (א"ה ריחמ"א, בעיקר בענין הספירות וכינויים), שהתיר האריז"ל ללמוד בהם בנוסף לכתביו. פירוש רבינו בחי על התורה, פירוש הרמב"ן על התורה - פירוש חשוב להבנת הפשט בעיון, האריז"ל אמר שקבלת הרמב"ן היא אמיתית ופירושו לתורה סתום. אכן, רבי יצחק דמן עכו, מגדולי תלמידיו, שישב בסוף ימיו בעמק דרעא הסמוך לעמק סוס, כתב את הספר "מאירת עינים" לבאר את פירוש הרמב"ן על דרך הסוד. פירוש רבי מנחם ציוני לתורה גם הוא נזכר רבות בחיבוריו.

בחיבורו פרח שושן מצטט הוא פעמים מספר, מספר "מנחה חדשה" לרבי יחיאל מיכל מארפטשיק, עם כל זאת עיקר ציטוטיו, בשני חיבוריו, הם מהזוהר הקדוש ותיקוני הזוהר לרשב"י (א"ה ריחמ"א, כדרכו של מורו ורבו הרמב"ם אלבאז בספרו "היכל הקודש") וספר הבהיר מתורת רבי נחוניא בן הקנה. ניתן לומר שעיקר תורתו ינק מתורת רשב"י ועל אדניה העמיד את פירושו וחיידושו.

א"ה ריחמ"א, הרי לנו מכל המובא לעיל, הרבה מקורות לקבלת חכמי חבל סוס, מהרשימה של המקורות שהובאו, של הספרים שמהם ינק רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל וזיע"א, ויתכן שבאזור זה ינקו את הקבלה מן המקורות הללו, ומה שיש לציין שבאזור זה השתמשו הרבה בזוהר כמקור קבלי, ומובא בספר "היכל הקודש" (להרמב"ם אלבאז) הרבה מספר הזוהר, וכן ב"פרח שושן" (לרבי יעקב איפרגאן) מביא הרבה מספר הזוהר.

מחידושי

בחיבוריו, מרבה רבי יעקב להשתמש בחכמת הצירוף. חכמה קדומה בה נברא העולם כדברי הגמרא: "ואהיה אצלו אמון שעשועים יום יום", שהיתה מונחת התורה בחיקו של הש"י, תתקע"ד דורות (במדרש - אלפים שנה) ובה היה בורא את העולם. על הפסוק זה בנה רבי דוד דרעא הלוי את ספרו - "המלכות", בו הראה כיצד חכמת הצירוף בנויה על השמות אהו"י ו-אמו"ן הרמוזים בפסוק זה. רבי יעקב הכיר ספר זה והזכירו. חכמת הצירוף נתפרשה לראשונה בספר היצירה המיוחס לאברהם אבינו, במעין החכמה שנמסר למשה רבינו ובדורות התנאים, בתורת הקנה, במשנת רבי עקיבא, בספר התמונה לרבי ישמעאל כהן גדול ורבי נחוניא ובתורת הרשב"י. חכמי מרוקו ובפרט חכמי עמק הדרעא, הגדילו עשות בתחום זה (א"ה ריחמ"א, היינו בחכמת הצירוף, ועיין להלן במה שנכתוב על חכמת הצירוף, וחכמי הדרעא).

ב"מנחה חדשה" בפרשת בראשית, כותב רבי יעקב, כי סופי תיבות של תיבת בראשית הם בגימטריא תשפנד"ו (בראשית במילואה כך: בי"ת רי"ש אל"ף שי"ן יו"ד תי"ו, ס"ת של המילוי הם תשפנד"ו) והוא הוי בגימטריא - תור"ה קדמ"ה לכ"ל, זוהי התורה שהייתה מונחת בחיקו של הקב"ה אלפיים שנה לפני בריאת העולם ובה היה משתעשע תתקע"ד דורות (זבחים קטז ע"א) ובה הסתכל וברא את העולם (הקדמת הזוה"ק ה ע"א). כך גם ישראל הנקרא כמו התורה - ראשית, עלה ראשית במחשבה, וסמך מצא רבי יעקב בתיבת ישראל העולה בגימטריא תקמ"א, כמנין ר"ת של עשר ספירות - כ'תר ח'כמה ב'ינה ג'דולה (חסד) ג'בורה ת'פארת נ'צח ה'וד י'סוד מ'לכות.

צאצאי הרב

במהלך מסעותיו ונדודיו הגיע רבי יעקב, לעיירה אופראן הסמוכה לתיזנית שבחבל סוס. עיירה זו נודעה בגלל מערת אופראן - מערת הנשרפים ויש אומרים שנקראה כך, על שם חמישים הצדיקים שנשרפו שם על קדוש ה' וזהו אפרן - אפר נ', לזכר אותם צדיקים הי"ד שנשרפו בשנת התקנ"ב, בסרובם להמיר את דתם. בראשם עמד הרב יהודה אפריאט הי"ד * א"ה ריחמ"א, אמרתי להביא כאן את הסיפור של אותם קדושים שנשרפו על קידוש ה', כפי שהובא בספר "ליקוטי אבקת רוכל", לרבי יוסף אוחיון זצוק"ל וזיע"א, בתחילת הספר יש קונטרס הנקרא "תולדות יוסף" (עמו' סא-סג, תולדות חייו של רבי יוסף אוחיון) וז"ל: סיפור מופלא זה נהג רבי יוסף לספר בכל עת מצוא ברטט ובהתרגשות: בעיר הגדולה קהילת קודש אופראן יצ"ו, מצוי היה שטח אדמה מגודר. על פי המסורת טמונים היו שם כחמישים צדיקים קדושי עליון שנהרגו על קידוש השם.

קבלה היתה בידי יהודי מרוקו של א להכנס לאותו מקום קדוש, כיון שידעו כי כח קדושתם הנוראה של אותם קדושים שמונחים שם עלול לפגוע במי שלא הגיע לדרגה רוחנית עליונה.

סיפור המעשה כך היה: במרוקו שלט באותה עת מלך מוסלמי קנאי, שהחליט להשליט בחזקה את דת האיסלאם על יהודי המדינה. כל האמצעים היו כשרים בעיניו לבצע את זממו הנפשע, ובלבד שיצליח לשבור לחלוטין את רוחם האיתנה של היהודים. ולכן אסר כחמישים גדולי תורה טהורים במטרה לאלצם להמיר דתם, כשהוא חושב במחשבתו שאחריהם ימירו כל יהודי המדינה את דתם.

כמובן שאותם גדולי ישראל בזו למשמע שידולי השליט, אך הוא לא נסוג, והחל לענותם בעינויים קשים ומרים, ומאידך הציע להם את כל מנעמי העולם הזה אם יאותו להתאסלם.

לאחר שנוכח כי כל מאמציו עלו בתוהו, הורה לאנשיו להבעיר מדורת אש גדולה, חמישים הצדיקים הושלכו לתוככי כבשן האש, ונשמתם עלתה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים.

אחרון הצדיקים שעמדו להשליכו לתוך הלהבות, היה הקדוש רבי נפתלי אפריאט הי"ד, הצדיק פנה בתחינה לתליינו: "אנא המצא לי מעט מים, ותמורת זאת אתן לך מטבע זהב שברשותי". הזדרז התליין שחמדת הממון ניצתה בו, ודאג להגיש ספל מים לרבי נפתלי, הקדוש נטל את ידיו ברגע האחרון לחייו כדי להטהר לפני בורא עולם, ומיד קפץ לתוך האש הגדולה.

שעה שנשמתו פרחה לרקיע השמים, נראתה יונה צחורה עולה מתוך האש. כנסת ישראל שנמשלה ליונה הומיה המקוננת על מות חסידי עליון.

שתדלני היהודים התחננו למלך האכזר שיאפשר להם להביא את עפר הקדושים לקבורה, השליט החמדן נאות אך ורק למכור להם כל גרם עפר תמורת גרם זהב טהור. שקלו היהודים משקל זהב רב לידיהם, ובקול נהי ומספד מר נטלו את עפר הקדושים לקבורת עולמים. מידת הדין תבעה עונש לאותו המן הרשע, והמלך הרשע מת זמן קצר לאחר מכן מיתה משונה.

שניים מבני משפחת אוחיון נמנו על עדת מקדשי השם, הלא הם הרב הקדוש רבי שלום, ובנו הקדוש רבי מכלוף אוחיון הי"ד, רגיל היה רבינו להכנס לבדו לאותו מקום קדוש, ולהעתיר על הכלל והפרט. למערה זו לא העז איש להכנס מרוב קדושתה ואף סופר שבמקרים מסוימים כאשר העז מישוהו להיכנס, הוא מת כעבור זמן קצר.

רבי שלום איפרגאן הראשון אשר ישב בתיזנית, נודע בקדושתו ובנפלאותיו. פעם אחת נכנס למערת אופרן ובכך איפשר ליהודים להיכנס לתוכה. לאחר מותו שוב חששו היהודים להיכנס למערה.

נכדו, רבי שלום ב"ר חיים נודע גם הוא בקדושתו ובנפלאותיו. כבר בהיותו במרוקו פעל רבות למען הכלל והתמיד בתורתו ובפרט בזוה"ק ובכתבי האריז"ל. כאשר נתעלה במדרגתו, נסתגר 7 שנים בחדרו שבתזנית וזכה שיתגלה אליו בחלום רבי עקיבא אשר הודיע לו שתיקונו נתקבל. כסבו, נכנס אף הוא למערת אופרן ואיפשר בעקבותיו לבני המחוז להיכנס למערה. הוא עלה לארץ ישראל ונתיישב בנתיבות. כל ימיו נהג בחסידות ונהג בהנהגות הבן איש חי. הוא הירבה לערוך סעודות הילולא לכבוד הצדיקים, אליהן הזמין קהל גדול. רבי שלום נלב"ע בה' בתמוז ה'תשנ"ד.

חבל סוס כפר אקא

בספר "נתיבות שלום" לרבי שלום אביצור זצוק"ל (מחכמי אקא - מרוקו), בדבר המו"ל, רבי מאיר אביטבול שליט"א, כתב, וז"ל: המחבר הקדוש, רבי שלום אביצור זצוק"ל נולד בכפר אקא, בדרום מרוקו, בחבל סוס ובו חיו עד ימינו, עד העלייה הגדולה לארץ ישראל. הכפר הזה התפרסם בגלל חבורת המקובלים שברחו מהעיר תארוואט לאקא מפני השודדים והפורעים בשנת ש"ח (1598), והתיישבו בו. בראשם עמד רבי יעקב איפרגאן זצוק"ל מחבר כמה ספרים.

עוד הובא בספר הנ"ל מבוא בענין חבל סוס מאת הרב יוסף חיים דבדה שליט"א, מאמר על "כפר אקא וחכמיו", ואמרתי להביא מעט מדבריו לתת רקע לחבל סוס במרוקו, וז"ל: הכפר אקא שוכן בדרום מערב מרוקו בנוף סוס, מרוחק יחסית מכפרים יהודיים חוץ מכפר "טאטא" שבו היו ג' משפחות יהודיות והוא סמוך וקשור לאקא. כמו כן הוא קרוב קצת לכפר "תאמנאר" שיישובו היהודי התדלדל בדור האחרון לפני העלייה. הכפר אקא מכונה גם אקאווי / קאקאווי. בספר "מלכי רבנן" מוזכרים ג' רבנים משם והם: רבי מרדכי ישראל, ר' יוסף אצראף שהיה בעל רוח הקודש, ור' דוד דאנדא (כנראה דאבדא). הכפר נזכר בהקדמת "היכל הקודש", "פרח שושן", ו"מנחה חדשה", ספרים שנכתבו לפני כ-450 שנה, שברחו מפני טרדות, שודדים ובצורת, עכ"ל.

א"ה ריחמ"א, עוד אביא כאן רשימה של קצת חכמים מכפר אקא, שניכר מהם שהיו מקובלים ועוסקים בחכמה זו, וגם כמה מהם היו כותבים קמיעין (ויש עוד מה להאריך בענין כתיבת הקמיעין שהיה אצל חכמי מרוקו, ואכמ"ל), כפי שהביא הרה"ג יוסף חיים דבדה שליט"א, וז"ל:

א. רבי דוד אצראף ז"ל, חזן, שוחט ובודק ומלמד ילדים, תלמיד חכם וחסיד מופלג, היה עמיתו בתורה של רבי שלום אביצור. והיה כותב קמיעין מומחה. חתנו בזיווג ראשון של ר' עקו טואטי ובזיווג שני של החסיד רבי יצחק דבדא זצ"ל, נפטר בארץ, בכפר סבא.

ב. המקובל החסיד רבי יעיש שבת שהיה כותב קמיעין ידוע שרבים ראו ישועות רבות, במעלות, חצור הגלילית, ודימונה, שבכולם התגורר אחר עלייתו לארץ. היה מתענה תענית הפסקה, ממוצאי שבת לערב שבת בלי אוכל ושתיה. רבים מתושבי דימונה היו נוהרים לביתו בערב שבת לפני פתיחת הצום להתברך מפיו. נפטר ו' ניסן תשמ"ג בהיותו קרוב לגיל מאה ומנוחתו כבוד בהר הזיתים זיע"א.

ג. הרה"ק רבי דוד בלחזאן זיע"א, שהיה לומד עם מלאכים ובעת פטירתו כיסו את ביתו המון יונים לבנות ועלה לשמים גוף ונשמה וראו מיטתו פורחת באויר, חי לפני 120 שנה.

מקובלי דרעא

בבואי לכתוב כאן מאמר על מקובלי דרעא במרוקו אציין שאין עבודתי מושלמת, מכיון שגם כאן רבו הפרטים, ורוב ככול המאמר בנוי על פי מה שכתב הרב גד עמר שליט"א במבוא לספר "המלכות" לרבי דוד הלוי מדרעא זצוק"ל וזיע"א. בתחילה אביא מעט מתולדותיו של רבי דוד הלוי מדרעא, ולאחר מכאן אציין את אופן לימוד הקבלה שהיה נלמד באותו אזור.

במבוא של הרב גד עמר כתב וז"ל:

חיינו של רבי דוד הלוי

"מוהר"ר דוד בהה"ר שמואל הלוי", (שם משפחתו הוא כנראה הלוי בן זמרא), ושם אמו בלידה, (פירוש השם הוא יפה, וכן היו נקראות נשים יהודיות במרוקו בשם זה, בקהלות הצפון, ממכנאס עד תיטוואן), בא עם גולי ספרד בשנת רנ"ב מסביליה למרוקו, כנראה בהיותו נער.

ע"פ הידיעות שבידינו על תולדות הגירוש, אפשר לעקוב על הדרך בה עבר רבי דוד הלוי מיום עזבו את סביליה עד שהגיע למקום מושבו האחרון בעיר תאמגרות בדרעה, אחרי שהתיישב זמן מה בעיר דבדו מזרח לפאס.

המגורשים יצאו מספרד בשני גלים. הגל הראשון הביא בשנת רנ"ב כשבעים אלף יהודים לצפון אפריקה, מהם כארבעים אלף פנו למרוקו. הגל השני הביא שוב בשנת רנ"ג למרוקו כשישים אלף יהודים. רובם היו ספרדים, כי בשנת רנ"ב, ק"כ אלף פליטי ספרד נמלטו לפורטוגאל.

מסתבר שרוב בני קהלת סביליה הגיעו למרוקו בגל הראשון של שנת רנ"ב, דרך נמל קאדיקס הקרוב לעיר סביליה.

רבי דוד הלוי היה איפוא בין גולי סביליה שהגיעו בגל הראשון של שנת רנ"ב. בדרך כלל, יהודי צפון מזרח ספרד היגרו לארצות מזרח, יהודי מרכז ומערב ספרד היגרו תחלה לפורטוגאל, ויהודי דרום ספרד היגרו מיד לצפון אפריקה. אלה האחרונים עזבו את ארצם בנמלי דרום ספרד, וירדו באלגיריה בנמלי והראן אלג'יר ובגאיה, ובמרוקו בנמלי ארזילה, סלא, באדיס, ולעראייש.

הנמל הקרוב לעיר סביליה בספרד הוא סנטה מריה, ליד קאדיקס, ובלי ספק שפליטי סביליה עברו דרך נמל זה. מסע הגולים שיצאו דרך סנטה מריה ידוע לנו על פי תיאור של עד ראייה. רבי דוד הלוי היה בלי ספק בין אותם הגולים. צי של עשרים אניות יצא מנמל סנטה מריה. ג' אוניות טבעו בים, והי"ז הנשארות הוחזרו לספרד ע"י רב החובל הרשע. שם המירו את דתם כחמש מאות יהודים, והנשארים התעקשו ללכת למרוקו, וירדו אח"כ בנמל ארזילה. שם, התעלל בהם מושל המקום הפורטוגזי, ובדרכם לפאס הותקפו ע"י השבטים הערבים.

אותם הגולים שעברו דרך סנטה מריה, שהרבה מהם היו ממגורשי סביליה, הגיעו כולם לפאס, שהיתה מרכז קליטה ראשון לרוב הגולים. אולם, השריפה שניצתה בפאס כשמונה חודשים אחרי בוא מגורשי ספרד, והרעב והדבר הכבדים שבאו אחריה, ושהמיתו "יותר מעשרים אלף נפשות מישראל במדינת פאס האיצי את פזור הגולים שהגיעו לעיר זו. בנסיבות אלו אפשר לקשור את בוא משפחתו של ר' דוד הלוי לדבדו.

אחרי שגדל ר' דוד הלוי בדבדו, הוא הלך לעיר פאס, כדי ללמוד תורה מפי רב מפורסם, או שצר לו המקום בדבדו. בפאס הוא למד לפני ר' יהודה עוזיאל הראשון. חכם זה היה מוכר כגדול בדורו, ונחשב לפוסק מוסמך בעיני חכמי תלמסאן.

מפאס, הלך ר' דוד אח"כ מלתאמגרות באזור דרעה, שבה הייתה קיימת קהלה יהודית קדומה. אין ספק שמניע ההגירה זו היה בקשת מחייתו. ר' דוד שימש כדיין בקהלת תאמגרות. אולם עיקר מחייתו בא לו מיגיע כפיו.

אזור דרעה היה מרכז חשוב שבו עבר מסחר הזהב בין פאס וארצות השחורים, דרך הצחרה. אפשר לשער שר' דוד הלוי היה סוחר או צורף. צורפות היתה אמנות יהודית במרוקו, כיון שהיתה כמעט אסורה על המוסלמים ע"פ דתם, משום חשש רבית. את הצורפות, יכול ללמוד ר' דוד בפאס.

רבי דוד הלוי מצא חן בעיני קהל דרעה ובעיני השר הערבי של העיר. כנראה שחכמתו במדעים, ומוצאו הספרדי, ואצילות מראהו משכו את תשומת לבו של השר. מלבשו היה מלבוש המסורתי של חכמי ערי צפון מרוקו עד הדורות האחרונים חזיה מרוקמת ("בדעיה"), עם מטפחת על הראש כדרך חכמי התלמוד שהיו מכסים את ראשיהם בסודר. זה היה כנראה מלבושם של החכמים בספרד המוסלמית.

יכולים לשער את זמן פטירתו של ר' דוד הלוי באמצע המאה ה"ז, או כבר לפני כן, בשנות השלושים או הארבעים, כאשר היה כבן שישים בערך, לפני שהצליח לסדר ולפרש את כל הלכות ספר המלכות.

הוא נקבר בתאמגרות, אולם אחרי שחדלו היהודים לגור שם במאה הי"ט, ובית הקברות היהודי נמחק, לא נשאר לו ולקברו זכר בעיר הזאת.

לא ידוע כלום על אשתו ובניו. כנראה שהיה לו בן ששמו קשנן, שהיה סוחר באזור דרעה, בעיירות הקרובות לתאמגרות, והיה נכנס כל ערב שבת לביתו.

חכמתו של רבי דוד הלוי

לפי אברהם אסקירא, היה ר' דוד הלוי "ראש כל החכמים" בדרעה. אין להטיל שום ספק בדבר, אע"פ שמעלה רמה זו אינה מאושרת בספרי חכמי דרעה הנדירים שהגיעו לידנו, בהם כמעט לא נזכר ר' דוד.

יש לזקוף לנוכחותו של ר' דוד בדרעה בראשית המאה ה"ז התפתחות יתרה של חכמות יהודיות והקבלה שם, התפתחות שנמשכה עד לתחלת המאה הי"ז. אולם גם בדורות הקודמים, היתה קהלת דרעה מצויינת בכל חדרי התורה.

המגורשים הביאו למרוקו סגנון חדש בדרך הלמוד, שכלל את כל סוגי הספרות הספרדית, והביאו לאזורי מרוקו הרחוקים כמו דרעה ספרים שעדיין לא היו ידועים שם.

בגלל פעולתו הרוחנית בתוך קהלתו, ובלי ספק גם בגלל התמסרותו לקבלת הצירופים הקרובה לקבלה מעשית, נעשה ר' דוד מיד אחרי מותו ל"קדוש". כבר בעשרות השנים שלאחרי פטירתו, באו מבקרים להתפלל על קברו. אולם, כמו שאמרו לעיל, לא נשאר לו זכר בימינו בין יהודי דרעה, אפשר מיום שחדלו היהודים לגור בתאמגרות במאה הי"ט.

חכמתו של ר' דוד הלוי היתה מגוונת, כחכמתם של גולי ספרד. הוא כתב חיבור אחד במדע, ומספר חיבורים בקבלה, ונשארו ממנו שני שירים לפחות. אולם הוא לא הניח שום חיבור בתורה ובתלמוד, אע"פ שראשית לימודו היתה בהם, ואת סמיכתו כרב הוא קיבל מר' יהודה עוזיאל בגלל לימודים אלה.

דוקא לימודים אלה היו שלב ראשון ללימוד הקבלה, על פי ר' מרדכי בוזאגלו, (בהקדמתו לספרו "מעיונות החכמה"), שהיה תלמידו של ר' דוד הלוי: "אין כל אדם רשאי להיכנס למעיונות החכמה הזאת כי אם אשר מלא כרסו מן המקרא והמשנה והגמרא והדינין, איסור והיתר, טמא ואסור, דרשות, דברי אגדה, דברי משל ומליצה, ויודע בטיב דרך ארץ, ויהיה ענו וסבלן... ואח"כ צריך לידע מפתחות הצירוף על כ"ד פנים הנודעים בזאת החכמה (כנראה כ"ד צורות צירוף שם הוי"ה) וצריך לקבל מפתחות הצירוף מפה אל פה..."

כתבי רבי דוד הלוי

ספר המלכות * בין הכתבים שנספחו לספר "המלכות" בסוף הכ"י שלנו, נמצאים איזה עלים המתחילים: "זה לשון מהר"ר דוד הלוי ז"ל", ואחריהם "קונטרס אי"ק בכ"ר", המצטט את "חלק השביעי" שחסר לנו בכ"י. אולם יש בקטע שבידינו "החלק הששי, יסוב על צירופי שם הוי"ה יתברך ושם אהיה ושם אדני, ועל סוד אומניהם, וסוד האדם אשר בתמונה וסוד הנקודה והקו העגלה", וכו' כמו כן אפשר ללמוד מתוכן הספרים שר' דוד הלוי עסק ביחוד במעשה מרכבה ע"פ שטת הצירוף שלו. וכן יש נסיון לבאר את פסוקי המראה של יחזקאל, ע"פ שיטת ספר המלכות, כסף צרוף, ספר סגולת מלכים * בו יבאר מיני האבנים מחולפי המזג. , ספר חיה * נקרא כן ע"ש החיה המחיה אדם, והיא רוח חיים לכל. והחיות הם דטה"ה, וכלם חיה אחת הם. , ספר מאורי אור * מטרת ספר זה היתה כנראה לברר את שמות המלאכים ואת כוחותם, לתועלת קבלה מעשית.

תוכנו של הספר רמוז בשתי הלכות: הלכה א, ל: "כ"ב כליו של אל אחד, בהם נבנים כל הפעלים, ובשבע מהם חתומים שלשה דגלים. המלאך נהוראל כוללים שבעתם, ועליהם נבנה ספר מאורי אור.

על פי פירוש הלכה זו, נראה שספר מאורי אור הכיל נוסחאות כדי להוציא שמות מלאכים השולטים באדם או בגופים: "ואם תרצה להוציא שום מלאך, או שום אור מאור, משם האדם או מכל דבר, הסר מהדבר ההוא חתימת הדגל שתראה, והשאר מהחשבון עשה אותו פעלים, ואח"כ תוסיף עליו איזו שתראה מהחתימות, ויצא לך מה שתראה, אם שם או מאור או מלאך. ואלו ענינים ארוכים, והרוצה יקרא בספר מאורי אור ויבין".

בפירוש הלכה ג, ט: "דע שהמלאכים רובם חתומים בא"ל או ביא"ל, כמו מיכאל גבריאל. והסוד כמו שכתוב בספר מאורי אור, לפי שפעמים מקבלים משם החסד, ופעמים מקבלים מאם כל חי...". , ספר השמים והבקעה * נזכר בפירוש הלכה א, ב בקשר לתכונות אותיות ימוא"ל. לכאורה גם ספר זה דיבר בתכונות האותיות, ואפשר בפעולתן ובמקומן במרכבה. , סוד אהו"י * ככל הנראה לא יצא אלא רק תיכונן ר' דוד הלוי או תלמידו רבי אברהם אסקירא, לכותבו. , חכמת הצירוף * בו מתוארים "ב דרכי הצירוף שבהם השתמשו ר' דוד הלוי, וגם תלמידו ר' מרדכי בוזאגלו, אך לא ברור אם ר' דוד הלוי חיברו או רבי אברהם אסקירא תלמידו. .

רבותיו ותלמידיו של רבי דוד הלוי

אביו של ר' דוד הלוי היה חכם מכובד: "הה"ר שמואל הלוי". אין ספק שר' דוד הלוי למד לפני אביו או נהנה מחכמתו בדבדו.

כאשר נתבגר, הוא בא לפאס ולמד זמן מה לפני ר' יהודה עוזיאל הראשון. לא ידוע אם בחוגו הוא התחיל ללמוד קבלה, כי ר' יהודה זה לא ידוע כמקובל ולא כמי שהעמיד תלמידים שהצטיינו בקבלה. אולם כתלמידו של ר' משה חלואה אביו של המקובל ר' יהודה חלואה מחבר ספר "צפנת פענח" בקבלה, לא היה רחוק ר' יהודה עוזיאל עצמו מחכמים שעסקו בקבלה * לא מדובר כאן בהתעניינות בחכמת הקבלה ובקריאה בספר הזוהר: אלה היו נחלת הרבים ונכנסו במסגרת התרבות המגוונת של חכמי הספרדים המגורשים. הלימוד בספר הזוהר היה לפעמים גם חלק מתכנית הלימודים של תלמידים צעירים. כן היה הדבר בצפת בימי ר' יוסף קארו. לא ברור אם

היה אי פעם לימוד שיטתי של כתבי קבלה בחבורות, הן בקשטיליה לפני הגירוש, והן בפאס אחר הגירוש: אין שום ראיה ללימוד שיטתי זה לצעירים או בין מבוגרים בחבורות גדולות. מסתבר שלימוד זה היה נחלת יחידים, שלמדו מעצמם או מאבותם או מפי רב. במקומות שהרבה יחידים התעניינו בקבלה, היתה נוצרת אוריה שהגבירה את ההתעניינות ואת היצירה בקבלה. אולם אין גם לדחות את האפשרות של לימוד בספרי קבלה בחבורות מצומצמות בין יחידים מבוגרים בעלי השכלה נאותה. .

אפילו אם נחשוב את ר' דוד הלוי כחכם מבין מדעתו, שלמד קבלה בלי עזרת מורה, נשארות שלש שאלות: א. מה היתה השפעת אביו וחכמי דבדו שאינם ידועים לנו עליו בחכמת הקבלה. ב. מה היתה השפעת ר' יהודה עוזיאל ומקובלים אחרים בפאס עליו, וביחוד האם הם הדריכו אותו כבר בדרך חכמת הצירוף. ג. מה היתה השפעת קבלת דרעה הקדומה עליו.

על שאלה ראשונה, אין תשובה. לשתי השאלות האחרונות, אפשר למצוא תשובה חלקית בכיווני הקבלה הידועים לנו במרוקו לפני הגירוש, ובדרכי הצירוף שבהם השתמש ר' דוד הלוי.

ידועה התענינות בקבלה בדרעה במאה הי"ג, באופן שחשבו את "גילוי" ספר הזוהר שם. כן כותב רבי משה קורדובירו זצוק"ל וזיע"א, במאה הט"ז: "רק שמצינו בארץ דרעה במדינות המערב היה עיקר מציאות ספר (הזוהר) ומשם נתפשט אלינו. וכבר חקרו על הענין בימים קדמונים בידי רבי משה די ליאון ובימי ר' (יצחק בר) שמואל דמן עכו בעל ספר מאירת עינים..." (תיקוני הזוהר, אור יקר, כרך ב', עמ' קד). השערה זו נדחתה ע"י החוקרים שייחסו לר' משה בן ליאון, שחי בספרד, חלק חשוב בעריכת (ואפשר בכתיבת) ספר הזוהר. נוסף לזה, שאם יש פתח קטן להשערה שהזוהר יצא מדרעה, הרי ברור יותר שלמודו מהר נזנח שם, ודוקא בכתבי ר' דוד הלוי שנכתבו בדרעה, כמעט לא נזכר ספר הזוהר.

יהודי דרעה חיבבו את הקבלה המעשית יותר מן ההגות המופשטת של הזוהר. לפי החיד"א, הקבלה המעשית הופצה ע"י ר' יצחק דמן עכו: "וראיתי קונטרסים כ"י ממנו מפעולות שהיה עושה על ידי חכמת הצירוף, ובאים אליו מלאכים ומגלים לו סודות ופעולות. ונודע דשרש פעולת השמות נמצאת בדור האחרון מהרב יצחק דמן עכו". חכם זה בא למרוקו, וקברו עדיין ידוע בדרעה ממש. האם הערת החיד"א נופלת גם על יהודית דרעה במאה הי"ג, או נאמר שסבת בואו של ר' יצחק דמן עכו לדרעה היתה לחקור על המקורות של הזוהר, וגם ללמוד שם קבלה מעשית? כי עפ"י הידיעות שבידינו, היו מקובלי מרוקו מומחים לקבלה מעשית לפני בוא ר' יצחק דמן עכו לשם, מן המאות ה-י"ב והי"ג * רמזים לשמוש בקבלה מעשית ובחכמת הצירופים במרוקו לפני בוא ר' יצחק דמן עכו, כלומר לפני אמצע המאה הי"ג, אפשר למצוא בכתבים ובתעודות הנדירים שנשארו לנו מאותה תקופה:

א. בסוף ספרו "אנס אלגריב" (דברי עדוד לגר), כותב רבי יהודה בן מלכא, באמצע המאה הי"ג: "וצריך אני לומר שזה הספר (ספר היצירה) חיברו אותו חכמינו ויחסוהו לאברהם אבינו ע"ה. וכשתבין זה הספר על אמתתו, אזי אין אתה משתוקק עוד לספר החותמות והלחשים והשמות הנקרא ספר רזיאל...". כלומר שפירושו של ר' יהודה מלכא לספר היצירה לא נועד אלא לבטל את השימוש בספר רזיאל. שרונים אחרים בני דורו היו עוסקים בקבלה מעשית והוא עצמו היה עוסק כנראה בחכמת האצטגנינות.

נדמה לי שהשמוש בקבלה מעשית היה נפוץ יותר בין יהודי דרעה ממה שהיה בין יהודי פאס. לא היו כנראה ליהודי דרעה אצטגנינים מצויינים כמו ר' יהודה בן מלכא

במאה ה"ג, ור' יהודה כרסאני במאה ה"ד, שחיו בפאס. משום כך התמסרו יהודי דרעה יותר לקבלה. יש אפשר רמז לזה בדברי ר' יהודה בן מלכא. כאשר נמצא באזור דרעה או סג'למאסה, הוא כתב חזון ע"פ האצטגנינות בשנת אלף כ"ה שנועד כנראה לפאס, בוא הוא אומר: "והיתה זאת השאלה שנת כ"ד ליצירה, מפני כי ים החכמה והתבונה בקרבכם, ואני בארץ ציה יבשה...": הביטוי האחרון לא הולם אלא מקום קרוב למדבר הצחרה. נוכחותו של ר' יהודה בדרעה יכולה לצאת גם מזה שהעותק היחיד הנמצא בידנו של תרגומו של ר' יצחק דמן עכו לפירושו של ר' יהודה בן מלכא לפרקי דרבי אליעזר, הועתק שם במאה ה"ט"ז (כ"י שושן 919).

ב. בסוף המאה ה"ד, כתב מומר יהודי ספאס כתב פלסתר כנגד היהודים, בו הוא מנסה לאמת את האמונה במוחמד עפ"י גימטריאות מן התורה, הגימטריא היא חלק מחמת הצירוף, שממנה יוצאים לקבלה מעשית.

ג. "בסוף המאה החמש עשרה, הגיע לגורארה ותואת, (בדרום אלג'יריה) אחד השייכים המרא בוטים בשם מוחמד בן-מגילי, שגורש מפאס, והתחיל בהסתה פרועה נגד היהודים, אשר השפעתם גדולה היתה בנאה זו, בסג'למאסה ובאזורים הסמוכים. הוא טען כנגדם שהם עוסקים בכישוף ואינם נזהרים בתקנות ההפליה. לפי המקורות הערביים, הוא הרג רבים מעשרי תואת והכריח את הנותרים לשאת לבוש מיוחד וסימני הפליה בולטים. נראה מזה שבנאות הצחרה, השתמשו היהודים בקבלה מעשית בצורה שהפריעה לקנאים של דת האיסלאם.

על פי ציונים האלה, אפשר לומר שהקבלה המעשית היתה נפוצה במרוקו, וביחוד בנאות הצחרה, לפני שהגיע לשם ר' יצחק דמן עכו במאה ה"ד. הפירושים הצ"א הרבים לספר היצירה, שהיה הבסיס שעליו ג"כ סמכו בעלי הקבלה המעשית, מעידים על האהדה שלה זכתה חכמה זו בעיני הקהל. נזכיר פי' ספר יצירה לר' יצחק הישראלי מקירואן, שתורגם ע"י ר' נחום המערבי, פי' ר' דונש בן תמים תלמיד ר' יצחק הנ"ל, פי' ר' ניסים בן מלכא, אביו של רבי יהודה, המצוטט ע"י ר"מ בוטריל בפירושו, ופירוש ר' יהודה בן מלכא עצמו הנקרא בשם "אנס אלגריב".

אפשר להסיק מכל האמור, שאם באמת נתפשטה הקבלה המעשית במאות ה"ט"ז והי"ז בארץ ישראל ע"י ר' יצחק דמן עכו, כפי עדותו של החיד"א, יש בלי ספק בכתבים אלה חלק ממורשת יהדות דרעה בחכמה זו.

השערה זאת מוצאת חזוק בזה שר' יצחק דמן עכו נפטר בעיר "דרעה" ממש, ולא בטולידו, כמו שכתוב במקורות שונים, בשנת 1340. אף מצבת קבורתו ידועה היום.

יתכן שהפצת הקבלה המעשית של ר' יצחק דמן עכו במאה ה"ט"ז בארץ ישראל, נעשתה דוקא על ידי מקובלי מקובלי דרעה, ר' מסעוד כהן ור' חיים, שעלו לצפת בשנת של"ג.

לקבלה המעשית של יהודי מרוקו, היתה כנראה שיטה מיוחדת לחכמת הצירוף, שאותה בירר לו ר' דוד הלוי. שיטה זו מופיעה בי"ב דרכי הצירוף שהן מיוחדת לר' דוד, כי הן שונות לגמרי מדרכי הצירוף הנמצאות בכ"י בפאס-מכנאס או מסוס, או בפרדס רמונים להרמ"ק או בספר סולם העליה לר' יהודה אלבוטיני שחיו, הראשון בצפת והשני בירושלים, בראשית המאה ה"ט"ז.

למה מקובלים אלה שבאו מספרד לא הכירו ע"פ ספרים ומקובלים אחרים את דרכי הצירוף של ר' דוד הלוי? יש איפוא מקום להשערה שדרכי צירוף אלו היו שייכות לדרעה. הראשון בשבילי הצירוף של ר' דוד הלוי הוא "צירוף אומן", כלומר החזרת

כ"ב אותיות לאותיות אמו"ן. צירוף זה הוא נקודת מוצא והבסיס שעליו נשענה שיטתו של ר' דוד הלוי במעשה מרכבה.

אם ימצאו חזוקים נוספים להשערה שי"ב שבילי הצירוף של ר' דוד הלוי לא יצאו מספרד, אז נוכל להסיק שר' דוד הלוי למד קבלת הצירופים בדרעה, ועל שבילי הצירוף האלה הוא בנה את שיטתו במעשה מרכבה אחרי מחקרים ממושכים.

חוץ מדרכי הצירוף האלה, שהם שייכים לר' דוד הלוי ולא נמצאים במקורות אחרים, כדאי להזכיר שגם שיטתו של ר' דוד הלוי עצמה בפירוש מרכבת יחזקאל ע"פ חילוקי האותיות שלו, אינה ידועה לא בספרות הקבלה שקדמה לו ולא בספרות הקבלה שנכתבה אחריו, הן בארץ מרוקו והן בארצות אחרות. במרוקו, היא נמצאת רמוזה בשיר אחד מר' אהרן בן יבגי, שהוא כנראה אחד מתלמידיו בדרעה, והיא נוצלה במאה הי"ט ע"י ר' רפאל משה אלבאז רבה של צפרו בספרו "עטרת פז" (נדפס בספר "עדן מקדם" - פאס ת"ש), שסמך על "ספר המלכות" עצמו ולא על מקור אחר. מקובלי מרוקו בני המאה הט"ז, שחיו בפאס ובדרעה וסוס בימי ר' דוד הלוי ואחריו, לא הכירו את שיטת "ספר המלכות", כנראה רק משום שספר זה עדיין לא הוכן ובואר ע"י ר' אברהם אסקירא.

אפ' אין ספק בדבר שר' דוד הלוי הוא שטיפח את שיטתו אחרי חקירות ממושכות, להיפך לא ברור אם גרעין שיטתו, כלומר חילוק האותיות הפורמלי הרמוז בפסוק "ואהיה אצלו אמו"ן", ולרבות גם השוואת קבוצות האותיות עם חלקי המרכבה, בלי להכנס לפני ולפנים למשמעות של כל קבוצה - לא ברור אם לא היה חילוק זה ידוע בין מקובלי דרעה הקדמונים. יש סיכויים שחילוק אותיות זה הומצא תחלה ע"י חכמי דרעה קדמונים, שנטו לחכמת הצירוף ולקבלה מעשית מימים קדומים, ואח"כ בא ר' דוד הלוי ופיתח אותו לשיטה מושלמת.

תלמידיו

ר' דוד הלוי העמיד בלי ספק תלמידים הרבה בקבלה. רמז לזה נמצא בהקדמת ר' אברהם אסקירא לספר המלכות, בה הוא מתלונן על אשר המקובלים בני דורו ובני הדור הקודם, כלומר תלמידי ר' דוד הלוי ממש, נתייאשו מהבין את ספר המלכות.

אולם מבין תלמידיו של דוד הלוי, לא נודע לנו אלא תלמיד אחד, ע"פ קבלה וע"פ תוכן ספר אחד שחיבר. תלמיד זה הוא ר' מרדכי בוזאגלו, מחבר ספר "מעיונות החכמה", כ"י. ספר זה הוא מחקר בצירוף עשר נקודות, כעין המשך לספר המלכות שדן בצירוף כ"ב אותיות, אולם לא באותו כיוון של מעשה מרכבה. ר' מרדכי בוזאגלו אינו מזכיר בכלל את רבו ר' דוד הלוי, ואף את אחד מספריו. אולם הוא מתאר מפעם לפעם, בצורה חלקית, את שיטת האותיות של ספר המלכות.

מי היו שאר תלמידי ר' דוד הלוי, חוץ מר' מרדכי בוזאגלו ור' אברהם אסקירא עצמו? יש סיכויים שביניהם נמנה ר' אהרן בר יוסף בן יבגי "שקיבל מרבתי (שמותיהם לא נמסרו כאן), ומסר לחביריו: ה"ר מסעוד בן טביב, וה"ר סעיד בן ברוך ביטון, וה"ר מסעוד בן מרדכי ביטון" (מאור ושמש יב, ע"א-ע"ב). ר' אהרן בן יבגי חיבר שיר על עשר ספירות עם פירוש, שנדפס בספר "מאור ושמש". בראש השיר נמצאת מליצה הקובעת את מקומו של ר' אהרן בין מקובלי דרעה, והשיר נדפס שם לפני פרק ראשון של ספר המלכות. ר' אהרן בן יבגי אינו מזכיר את ר' דוד הלוי, אולם ייש בדבריו ובדברי דוד עניינים משותפים, מה שמניח לחשוב שר' אהרן היה תלמידו של ר' דוד הלוי. ר' אהרן משתמש מפעם לפעם בדרכי הצירוף כדי לחזק את דבריו בענין הספירות, וביחוד ראוי לציין כאן שהוא מכיר את דרכי הצירוף הנקראים צירוף אומן וצירוף משקל, שהם הראשונים שבדרכי הצירוף של ר' דוד הלוי. ר' אהרן מכיר גם את

עומק דבריו. הוא מסכם את ידיעותיו בענין זה בפרק ט"ז: "התפארת הוא סוד הוא"ו ו"ב הויות, ולה רומזים שש האותיות דומיא"ל אמצע האותיות, ומשם לאמו"ן החזרת וסוף כל האותיות, כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא". פירוש פרק זה אינו פרי עטו של ר' אהרן בעצמו אלא של אחד מתלמידיו: יתכן שפירושו של רק אהרן עצמו הושמט מחוסר עמקנות.

יתכן שמקובלי דרעה שעלו לצפת בשנת של"ד, וחבריהם שנשארו בדרעה ונזכרו על ידיהם, היו מתלמידי ר' דוד הלוי או מתלמידי תלמידיו. אולם אין ידיעה ברורה שמקובלים אלה למדו לפניו או הלכו בשיטת הצרוף שלו. שייכותם לחוגו רמוזה בכח הנבואי שיוחס להם.

כח הנבואי זה נמצא בלי ספק בר' דוד הלוי, המקובל נתקדש בעיני יהודי דרעה, משום שהיה עולה על שאר מקובלי דורו בחכמת הצירוף של האותיות ושל שמות המלאכים שלה התמסר. רמז לכח נבואי זה נמצא אפשר בביטוי "אורים ותמים" שהוא היה לובשם כביכול, לפי דברי ר' אברהם אסקירא, באחד משיריו בהקדמתו. גם תלמידו ר' מרדכי בוזאגלו, נכתב עליו "שנגלה אליו אליהו ז"ל". (ע"פ החי"דא בשם הגדולים, מערכת ספרים: "מעיונות החכמה": חיבר חכם חסיד מהר"ר מרדכי מעיר דרעה בקבלה. והיה נגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב. ונגנז הספר).

שלש ה מקובלים מדרעה נזכרו ע"י ר' חיים ויטאל אחרי שנת של"ג: ר' מסעוד כהן שעלה לצפת, ר' חיים ממערב הפנימי מעיר דרעה... היה יודע עתידות (שם הגדולים להחיד"א, בערכו), ור' אברהם אבשלום שנשאר בדרעה, שהיה גם הוא "חכם גדול יודע עתידות" * ר' חיים ויטאל, ספר החזיונות. עמ' ה': "שנת ל"ד (= של"ד) בא הר' מסעוד כהן מן דרעה אל צפת וסיפר לי כי בצאתו משם הלך להפטר מן חכם גדול יודע עתידות ה"ר אברהם אבשלום, ואמר לו: לחיים ולשלום. ואמר לו: פירוש הדברים הם: שיבא אצלי, אני חיים, ויתן לי שלום משמו... ואמר לו: אמרו לו משמי כי הוא משיח בן יוסף... ואני אהיה משיח בן דוד". מדברים אלה אפשר להסיק שהכירו בדרעה באותו זמן את התסיסה המשיחית של מקובלי צפת, או ע"פ שדרי"ם שאינם ידועים, או ע"פ סוחרים שסחרו עם איטליה, או ע"פ עולים ממרוקו שירדו. אין לזהות ר' מסעוד כהן זה עם ר' מסעוד אזולאי סגי נהור שעלה מפאס.

שם משפחה "אבשלום" לא ידוע בכלל במרוקו. או שנקבל שמשפחה זו אבדה, או שנתקן אנשלום, כדרך שכתבו שמות משפחותיהם יהודי קטלוניא, שהוא קיצור אבן שלום, או שאבשלום היה תרגום עברי לצורה הערבית של משפחת שלום בדרום אלג'יריה "סלאם" = עושה שלום, אב שלום. אבשלום הוא בן דוד המלך. יצאה מכאן כנראה לר' אברהם שלום הדעה שהוא מזרע דוד, ראוי למשיח בן דוד. .

אע"פ שיש סיכויים שהיו אלה מתלמידי ר' דוד הלוי, אי אפשר להחליט בענין זה רק ע"פ תכונת הגדת עתידות, שהיתה אמנם נפוצה בדרעה בין המקובלים לפני בואו של ר' דוד הלוי. יצויין כאן ר' מסעוד גסוש, שחי בימי דוד הראובני בשנת 1525. על פי שמו "מסעוד", הוא נראה כשייך לקהל התושבים. הוא ניבא לשריף מוחמד שיצליח לכבוש ולמלוך על מרוקו, בשנים 1510-1515. זמן פעולתו והשפעתו על השריף קדמו כנראה לבואו של ר' דוד הלוי לתאמגרות.

עליית קצת מקובלים מדרעה לצפת לא מיעטה כל כך את קבוצת מקובלי דרעה. אולם, חכמת הצירוף שטיפח ר' דוד הלוי בדרעה הלכה ונתמעטה בדורות הבאים, וכמעט כבתה בראשית המאה הי"ז. אז ירדה יהדות דרעה פלאים, מחמת שסבלה מבלבולים פוליטיים וממשבר כלכלי, שהיה קשור עם התערערות מסחר הזהב עם ארצות השחורים. אין לקשור את העלמות חכמת הצירוף בדרעה עם עליית הקבלה

הלוראינית, כי זו גם לא עשתה פרי בדריעה ממש. אמנם, את אבדן קבלת הצירוף במרוקו בכלל, אפשר לקשור בעליית הקבלת הלוראינית.

רבי מרדכי בוזאגלו מח"ס מעיינות החכמה מהעיר דרעא

תלמידו של רבי דוד הלוי

לעיל הזכרנו את תלמידו של רבי דוד הלוי, רבי מרדכי בוזאגלו מח"ס "מעיינות החכמה" מהעיר דרעא ואמרתי להביא כאן מעט ממה שמצאתי עליו בהקדמה לספרו שההדירו מחדש "מעיינות החכמה" (ע"י הרה"ג נסים מזגני שליט"א בני ברק תש"ע), וז"ל: בספר "שם הגדולים" למרן החיד"א כתב: ספר "מעיינות החכמה" חיבר החכם החסיד מהר"ר מרדכי מעיר דרעא בקבלה, והיה נגלה לו אליהו זכור לטוב, ונגזז הספר. ע"ש. ובספרו פני דוד (פרשת בשלח) על הפסוק זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגולת מספר נפשותיכם איש לאשר באהל תקחו, כותב מרן החיד"א: שמעתי משם הרב ר' מרדכי ז"ל מעיר דרעא בערי המערב שנגלה לו אליהו ז"ל וגילה לו רזי תורה, שפירוש איש לפי אכלו לימודו, עמ"ר גימטריא י"ש, כמ"ש עתיד הקב"ה להנחיל י"ש עולמות. עד כאן.

והגאון רבי יוסף בן נאים זצ"ל בספרו מלכי רבנן (אות מ') כתב וזה לשונו: מו"ה מרדכי מדרעא זצ"ל. חי במאה השלישית (לאלף הששי, אחרי גירוש ספרד) והיה מקובל. אודותיו יספרו שהיה מגיד עתידות, ושנגלה אליו אליהו הנביא ז"ל, ונסע מדרעא ונתיישב בצפת, ונתוודע לפני מוהר"ו זצ"ל וסיפר בשבחו בחכמתו בקבלה. וכו'.

רבנו היה תלמידו של הגאון המקובל רבי דוד הלוי, מחבר ספר המלכות, מהעיר סיביליה שבספרד. מקום קבורתו בצפת, אך לא ידע איש את קברו עקב רעידת האדמה שהיתה בצפת [בשנת התקצ"ז].

בניו וצאצאיו של רבי מרדכי בוזאגלו

בהקדמה של הספר מעיינות החכמה הביא רבי שלמה בוזאגלו שליט"א (נתניה, מצאצאי רבי מרדכי בוזאגלו), וז"ל: המקובל האלהי כמוהר"ר מרדכי אבוזאגלו זצוק"ל, מחבר ספר "מעיינות החכמה" העמיד אחריו מצאצאיו חמשה דורות של חכמים מקובלים בן אחרי בן: כמוהר"ר שלמה, כמוהר"ר מרדכי, כמוהר"ר יוסף, כמוהר"ר משה וכמוהר"ר יהודה.

הכתובות של משפחת אבוזאגלו לדורותיה

עוד כתב הרה"ג שלמה בוזאגלו שליט"א, וז"ל: בכל כתובות של משפחת אבוזאגלו דאגו להזכיר את הישגיהם של אבותינו עד לראשון בשושלת "הרב הגדול והמופלא ע"ה פה המקובל האלהי שהיה נגלה אליו אליהו הנביא ז"ל בכל שעה כמוהר"ר מרדכי אבוזאגלו זצוק"ל, בעל מעיינות החכמה". (מנהג זה של הזכרת שושלת היוחסין הוא על פי "נוסח קסטיליה". מנהג זה נהוג בקהילות ספרד שלפני הגירוש. הוא השתמר עם הגעתם של אבותינו למרוקו).

תוכן הספר "מעיינות החכמה" וזמן חיבורו

בהקדמה לספר "מעיינות החכמה" כתב העורך הרה"ג נסים מזגני שליט"א, וז"ל: ספר זה עוסק בחכמת צירופי אותיות. פירוש שכל אות מורכבת משלש אותיות ויש משתי אותיות. לדוגמא, אות אל"ף מורכבת מאות אל"ף ולמ"ד ופ"א. צירוף אותיות כולל כמה אופנים של צירופים, יש צירוף שהוא לחבר את האות האמצעית מכל אות, כמו אות אל"ף אמצע האותיות שלה הן אותיות: למ"ד מ"ם אל"ף. וכן יש צירוף לחבר אותיות האחרונות של האות כנ"ל. ויש צירוף להחליף האות באותיות א"ת ב"ש. ויש

צירוף להכפיל כל אות שש פעמים. על ידי צירופי האותיות האלו כתב הגאון המחבר צוק"ל תלים ותלי תלים של סודות בתורה כמו שיראה הרואה.

עוד הובא הקדמה מאת הגאון הנפלא הרב מאיר מאזוז שליט"א (ראש ישיבת "כסא רחמים" בני ברק) שכתב, וז"ל: בגוף הספר ראיתי שהמחבר הולך בשיטת קבלה קדומה מאד בחכמת הצירוף בסגנון מיוחד: כרובים וחיות ואופנים ושער ומשקל ופשוט וכו', לא נשמע כהנה בספרי האחרונים. וחשבתי שאולי המחבר חי לפני גילוי הזוהר, עד שראיתי במקום אחד שכותב "וקראו התנא רשב"י ע"ה קינא דמסאבותא", וכן הוא מזכיר את רבינו בחיי זלה"ה ואת החייט, הוא ר' יהודה חייט ז"ל ממגורשי ספרד, בביאור שמות ע"ב, השם השלשים ושמונה. כיעו"ש. יש להגביל איפוא זמן חיבור הספר בין השנים ר"ן-ש', דהיינו אחר גירוש ספרד ולפני הופעת הרמ"ק והאר"י ז"ל, שכן מסגנון המחבר ניכר שלא ידע על חיבוריהם כלל.

ובספר שרשי השמות להרמ"ז ח"א (הנד"מ בירושלים תשנ"ה) מזכיר הספר דידן וקורא לו ספר מעין החכמה, ע"ש בעמוד כ"ד ל"ה קע"ט קצ"ו וקצ"ז. ובדקתי כל הדברים שהביא והנם נמצאים בספר שלנו.

ובשם בגדולים להחיד"א מביא גם ספר מעין חכמה כ"י "שמוש התורה ורזין עילאין, מצאתי בספר קדמון כ"י ". וקרוב לודאי שכיוון לספר שלנו. ואולי המעתיק דידן החליף שמו ממעין החכמה למעיינות החכמה, כי סבר שאין בזה קפידא (א"ה ריחמ"א, מסתבר ששמו המקורי של הספר הוא "מעיינות החכמה", ולא "מעין החכמה", וכמו שהובא לעיל שמשפחת בוזאגלו היו כותבים בכתובה את היחוס שלהם עד לרבי מרדכי בוזאגלו ושם כתבו "בעל מעיינות החכמה", ולא כמו שכתב הרב הנאמן ס"ט, ועיין בצילום הכתובה שהובא בספר "מעיינות החכמה", בהקדמה עמוד ט"ו). ואחר חקירה ודרישה התברר שהמעתיק הוא הרה"ג המקובל ר' אברהם מאמו זצ"ל שחי בשנים התק"ץ - התר"ף.

הבעש"ט הקדוש למד ספר מעין החכמה עם המגיד ממזריטש

עוד הובא בהקדמה הנ"ל מאת הרה"ג מאיר מאזוז שליט"א, וז"ל: בחוברת "באור החסידות" (סיון תש"ס, עמוד י"ג), שהבעש"ט למד עם המגיד ממזריטש ספר מעין החכמה ואמר לו פירוש על כל תיבה (א"ה ריחמ"א, אף כאן יש להעיר אם כי לא ראיתי את החוברת "באור החסידות" במקור, שלא מוכרח שספר מעין החכמה שלמד הבעש"ט עם המגיד ממזריטש הוא מעין החכמה לרבי מרדכי בוזאגלו, כי יש עוד ספר הנקרא מעין החכמה המיוחס למשה רבינו ע"ה, ועיין ספר אוצר הספרים בן יעקב אות מ' ערך מעין החכמה (מספר 1717 עמ' 350) וז"ל: מעין החכמה. ספר קבלה. מיוחס בסודותיו ג"כ למשרע"ה ונדפס עם ספר הבהיר וכו' עכ"ל, וציין לעיין באות א' ערך ארזי לבנון (מספר 965 עמוד 49) ושם ציין מעין החכמה שמיוחס הוא למשה רבינו ע"ה), ועדיין צ"ע בכל זה דיתכן שכן למד הבעש"ט בספר מעין החכמה לר"מ בוזאגלו.

כתיבת הקמיעות אצל חכמי מרוקו - רשות להתעסק בקמיעות

רבי מכלוף אלעסרי צוק"ל וזיע"א

בספר "מופת הדור" ח"א על הצדיק רבי מכלוף אלעסרי צוק"ל וזיע"א (מקצאר שוק - ריס - בית שאן), מובא (בעמו' קכ-קכב) וז"ל: למשפחת אביחצירא היה עיקרון שלא להתעסק בקמיעות ודברים מהסוג הזה. מי שבא לבקש ברכה קיבל ברכה ע"י שנתנו לו בקבוק מים עם הברכה שיש בו, ורק הם ידעו מה יש בברכה. היחיד שקיבל רשות בהוראה לכתוב קמיעות, ולברך אנשים באישור של המשפחה, מהבבא סאלי ובבא

חאקי היה רבי מכלוף אלעסרי זצוק"ל וזיע"א. כל מי משבא אליהם ובקש קמיע, היו אומרים לו, יש רק אחד שיכול לכתוב קמיעות, רבי מכלוף אלעסרי, הוא היחיד. הסיבה לכך היתה כי אצל רבי מכלוף זה בא מכוחות הקדושה ויראת שמים טהורה שבו, מאהבת ישראל, ודאגה לזולת, לכן לא היה להם שום חשש לשלוח אותם אליו. כמו"כ היה לו עיקרון שכל פעולתו יהיו ללא מטרת ריוח ומעולם לא ביקש תשלום עבור כך, מכח זה היתה הסכמה ואישור מרביתו שכל זה בדרך הקדושה, וברוך ה' שרבים זכו לברכותיו.

לא זאת בלבד אלא שלפי עדותו של הראשון לציון הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א, בבא מאיר עצמו אמר ושלח לרבי מכלוף כי מסורת היתה בידם מאבותיהם על מומחיותו בדבר.

גם רבני אביחצירא עצמם ביקשו מרבי מכלוף בשעת הצורך שיכתוב להם קמיע. צא וראה מה היתה משאלת לבו של רבי אברהם אביחצירא "בבא הנא", אחת היתה, לזכור את לימודו על כל פרטיו. רבי אברהם לא חדל לבקש כל עצה שרק יכולה להועיל בדבר, ואף הרבה בתפילה ובתחנונים על זאת כל ימי חייו. לא זאת בלבד אלא פנה רבי אברהם על כך להרה"צ רבי מכלוף אלעסרי זיע"א בבקשה לכתוב לו קמיע לזכרון.

מתוך מספר העתקי מכתבים שבאמתחתי ניתן לבסס דברינו ולראות בעליל היאך גדולי רבני משפחת אבוחצירא החזיקו מרבי מכלוף זצ"ל, והיה נחשב אצלם בבחינת איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא, על כך ניתן לראות מתוך מספר מכתבים ששלח הגה"ק רבי מאיר זיע"א לרבי מכלוף. בדבריו דן רבי מאיר עם רבי מכלוף אודות קמיע שנכתה לאשה עפ"י הוראת הגה"ק רבי מאיר, האם צריך לעטוף הקמיע מכל צדדיו לגמרי. ככל הנראה טיבו של הקמיע לענין הריון ולכן דנים השנים ג"כ האם צריכה האשה לתלות הקמיע עליה רק בימי טהרה.

במכתב אחר מוסיף רבי מאיר ומבקש מרבי מכלוף לסדר לו קמיע אחר מעין זה בכוונה יתירה: "...ובכן לפי דעתי יואל ידי"ן אח ואהוב לטרוח עוד בעדינו ולסדר אחר כמותו בכוונה רצויה וישלחנו לידי לכתובת שלי..." עובדות אלו ללא כל ספק מעידים על רבי מכלוף כי איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא.

כאמור רבי אברהם שביקש בכל נפשו לזכות לסגולת הזכרון לא מנע מעצמו אף הוא לבקש מרבי מכלוף לסדר לו קמיע לדבר זה, וכה דבריו: "...אבל אבקשך לשלוח לי את הנוסחה של הקמיע שכתבת לי שצריך לאומרו כל יום, זה של השכחה ואתה הבטחת לי שתשלח לי..."

בענין הקמיעות

אחד המקורבים למשפחה מעפולה סיפר שבצעירותו היה קשור למשפחת אבוחצירא. משם שלחו אותו הרבה פעמים לרבי מכלוף אלעסרי. הוא זוכר שהוא בעצמו שאל את הרב מרדכי אליהו שליט"א (זצוק"ל) על העניין הזה של הקמיעות שהרי יש הרבה שכותבים והוא חושש שמא זה מכוחות טומאה או שזה עלול להזיק במקום להועיל, וקיבל ממנו תשובה חד משמעית, דע לך מה שרבי מכלוף יעשה, יכתוב, או יגיד, זה קודש קודשים. אין לך שום צל של ספק, ותחזיק את זה כמו ספר תורה, הוא ורק הוא, תלך רק לרבי מכלוף שהוא היה קשור לרבי ישראל אבוחצירא, ינק ממנו שורשים שמגיעים עד השמים. זה מזכיר את הגמרא שמספרת על רבי חנינא בן דוסא שאצלו הדברים היו כל כך בהירים, יותר מרבן גמליאל ורבי יוחנן בן זכאי שהיו גדולי התורה בפילפול ובפסיקה, אבל בבחינת מי שדבריו מתקבלים אצל הקב"ה כעבד אצל רבו, בגישה אל העם היה דווקא רבי חנינא בן דוסא. אנשים אלה שהרחמנות וההבנה של העם היתה נגד עיניהם, שכל זמנם היה הפקר לכל, ואפילו

בשעות לא מקובלות, למען עם ישראל, לא למשפחה אלא לטובת העם, ממילא הקב"ה קיבל דווקא את התפילה שלהם כלפי עם ישראל.

עוד מובא בספר הנ"ל, (עמ' קמח) וז"ל: אחד מבאי ביתו של רבי מכלוף אלעסרי זצוק"ל וזיע"א, שאל אותו פעם, איך אתה מסתדר עם ההנהגה הזו של כתיבת שמות קדושים וקמיעות, זה מלחמה נגד הכוחות של הסטרא אחרא, להכניע אותם. איך אתה יכול לעמוד נגדם? ענה לו, אגיד לך: קשה לי, כל לילה הם מייסרים אותי בשינים. אעפ"כ המשיך לעזור ולסייע לאנשים, אדם אחר שהיה מתעסק בדברים אלה, לא היה מחזיק מעמד אפילו רגע, וזה כמובן מכח הקדושה שהיתה בו.

יוסף ההוא השליט על הארץ - פועל ישועות

רבי יוסף בר מרדכי אוחיון זצוק"ל וזיע"א, מח"ס "אבקת רוכל" מחכמי ודייני עיר תורה איתזררר ותיזנית אשר במדינת מרוקו

בספר ליקוטי אבקת רוכל, ליקוטים מתורתו של רבי יוסף אוחיון זצוק"ל וזיע"א, (בעמו' נו-סא), וז"ל: נודע היה שמו של רבי יוסף אוחיון כאיש מופת, ומפורסם היה כפועל ישועות בקרב הארץ, ולכל הבאים לדרוש שלומו וטובתו לחסות בצל כנפיו, היה עוזר דלים בעת שוועם אליו, מגן ומושיע לכל החוסים בו אשר בכוחו להשפיע ישועות ורפואות, הן על ידי כח הברכה ותפילה, והן על ידי ידיעותיו הרבות בחכמת הקבלה. מיחידי היה רבי יוסף שכוחו רב בכתיבת קמיעות המסוגלות לשמירה ולרפואה.

אף שביליה של חכמת הרפואה נהירים היו לו, סגולות מרפא מזומנות היו תדיר תחת ידיו, לרפא בהם יהודים סובלים. ואף במקרים שבהן חכמי הרפואה נלאו למצוא מזור ותעלה, הצליח רבי יוסף בכוחותיו האלהיים למצוא עצה הוגנת שהביאה הרווחה.

זרע של קיימא

בנו של אחד מעשירי קהילת קזבלנקה לא זכה שנים רבות לאחר נישואיו להפקד בזרע של קיימא. הון עתק השקיע אביו כדי שבנו יפקד אך לשווא, טובי הרופאים נואשו מהסיכוי לסייע לבן.

יהודי מבני עירו של רבינו יעץ לבני משפחת העשיר, בעירנו מתגורר צדיק פועל ישועות, הלוא הוא רבי יוסף אוחיון, רק הוא יוכל להושיע את בנכם.

לא איחרו בני המשפחה, ומיד שמו את פניהם לעירו של רבי יוסף לחלות את פניו, פנה רבי יוסף והציע לבן הגביר לשהות בביתו ארבעים יום. באותם ארבעים יום עשה רבינו מה שעשה, על ידי תיקונים ומאכלים מיוחדים שהאכיל את אותו בן הגביר. ולבסוף ביקש ממנו ריבון שיואיל להביט בתוך כוס מים שעליהם היה שמן, בן הגביר השיב מה שראה. אז פנה אליו רבינו ואמר לו: "דע לך כי שונאך כישפוך, אך אל דאגה אני בעזרת השם יתברך אבטל את כח הכישוף".

כעת חיה ובן נולד לאותו בן גביר, נס זה התפרסם ברבים, ושם שמים נתגדל ונתקדש ברבים. כאות הכרת טובה שיגר אותו עשיר לרבינו סכום כסף עתק, את כל הממון פיזר רבי יוסף לנזקקים רבים.

תרופת הפלאים

מספר רבי שלום לוי הי"ו מבני עירו של רבינו, רבי שלום עבר טראומה קשה שהותירה בו רושם עז והעכירה את רוחו עד למאד. כתוצאה מכך נפל למשכב והחל סובל

מכאבי ראש וחולשת קשות, יסוריו תכפוהו בעיקר בשעות הלילה, אך בבוקר היה מתאושש ומעט הוטב לו.

שם פעמיו רבי שלום לערים הגדולות לדרוש ברופאים, אולי ימצא מזור לצרתו. טובי הרופאים יגעו ולא מצאו את סיבת החולי. לאחר כחודשיים שב רבי שלום לעירו, שבוא ומיוסר, לאחר שהוציא ממון רב לדרוש ברופאים אך ללא הועיל.

כל אותו הלילה גנח רבי שלום מעוצמת מכאוביו העזים, בוקר של יום חדש הפציע, והנה מבعد לחלון ביתו של ר' שלום, נשקפה דמות קודשו של הצדיק רבי יוסף, שעה ששב מבית הכנסת ותחת בית שחיו היו מונחים טליתו ותפיליו.

מיהרו בני הבית ור' שלום בראשם לקראת הצדיק לברכו לשלום, התעניין רבי יוסף בשלומו של איש שיחו ואמר לו "שמעתי שכבודו חולה היה".

התפרץ רבי שלום בבכי תמרורים, בשברון לב תינה לפני רבי יוסף את צערו הנורא. התרעם רבי יוסף ואמר "מדוע לא הודעתם לי עד היום מאומה ממצבכם הקשה? אך אל דאגה, השם הטוב יהא בעזרכם וקרובה ישועתכם לבוא".

נפנה רבי יוסף אל אשת ר' שלום ואמר לה "אנא המציאי לי שן שום". הזדרזה האשה למלאות רצון רבינו, נטל רבי יוסף את שן השום, שפירקה לששה חלקים, ונכנס לביתו ועשה מה שעשה. לאחר זמן מה שב לבית ר' שלום וחלקי השום בידו. הוא מסרם לרבי שלום והורה לו: "הלילה הזה תאכל שני חלקי שום, למחרת בבוקר תאכל שני חלקי שום נוספים, ובלילה תוסיף לאכול את שני חלקי השום האחרונים" * א"ה ריחמ"א, צ"ע מה עם הענין של שום שעבר עליו לילה ששורה עליו רע מדוע לא חשש לזה רבי יוסף אוחיון צ"ל, ויתכן לשם רפואה אין לחשוש בפרט וכפי שמופיע בסוף הסיפור שככל הנראה כתב עליהם שמות קדושים ואם כן אין כאן חשש של רע.

הביט רבי שלום בחלקי השום, והנה כתב עליהם רבינו אותיות שלא הבין פשרם, "צדיק גוזר והקב"ה מקיים". לאחר שסיים לאכול את כל השום חלפו מכאוביו כליל, והבריא לחלוטין.

הוסיף בהתרגשות רבי שלום: "כוחה של רפואת הצדיק היה כה חזק, למרות שחלפו כעשר שנים, לא חשתי בראשי מעולם, ואפילו לא כאב קל".

עור של נחש

עוד מספרים בני המשפחה, מרת כהן, נהגה לסייע בנקיון בית הצדיק, היא היתה מפלת נפלים, פעם אחר פעם ולא עלה הריגונה יפה, עד שכשל כח סבלה.

תינתה את צערה בפני רבי יוסף, הצטער הצדיק צער רב ואמר "מדוע פנית אלי רק עכשיו" והוסיף: "הביאי לי עור של נחש".

לאחר שנתמלאה בקשתו, כתב רבינו על עור הנחש מה שכתב "את עור הנחש קשרי על צווארך", הורה לגב' כהן, "במשך תשעת חודשי עיבוריך, ובעזרת השם יתברך הכל יעבור בשלום". כאשר גזר הצדיק כך היה, האשה זכתה ללדת בן זכר לתורתו ועבודתו יתברך.

כח הכישוף בטל

בעירו של רבינו התגורר גוי שעיסוקו היה מלאכת הכישוף, יהודים רבים חששו מכוחו של מכשף זה, והיו משלמים לו ממון רב כדי שלא יפגע בהם.

לבו הטהור של רבי יוסף דאב לנוכח מצוקתם של היהודים, ולכן גמר אומר בנפשו לעשות מעשה, לבטל כח הכישוף "ובערת הרע מקרבך".

יום אחד עמד המכשף בעיבורה של העיר, וביצע מעשה כישוף שהדהים את כל רואים, החדיר סכין מחודדת לתוך לחיו והוציאה מתוך סנטרו...

רבי יוסף שחלף במקום פנה אליו ואמר לו: "בבקשה, תחזור על פעולה זו בשנית ! " המכשף ברוב גאוותו נאות לבקשת הצדיק, הפך רבינו את נעלו, כיסה פניו בבגדו והזכיר שם קדוש.

לפתע בקעו זעקות אימים מפיו של הערבי, כח הכישוף בטל, ולא יכול היה לשחרר את הסכין מתוך פיו. מיד החל המכשף להתחנן על נפשו וחילה את פני הצדיק רבי יוסף שיושעו מצרתו הנוראה. ואז דרש ממנו רבי יוסף קבל עם ועדה הבטחה נחרצת ששוב לא יציק ליהודים, ולא יטריד מנוחתם.

המכשף שחש כי קיצו קרב, מיהר להבטיח חגיגת שלעולם לא יטול כסף מיהודי. נאות רבי יוסף, הפך שוב נעלו, גילה את פניו הקדושות, ותיכף התרחש הנס והסכין יצאה מתוך פיו של הגוי.

מאן דהו רדף אחרי

עבודת קודש נפלאה היתה לרבינו בטבילת המקוה, ורבים מזרע ישראל נושעו על ידי כח טבילותיו במקוה, כידוע גודל כוחה ושגב מעלתה של המקוה לפעול ישועות ורפואות לכל המבקשים להפקד בדבר ישועה ורחמים.

ומסופר על בני משפחה של אשה המקשה ללדת, שבאו בזעקה לרבינו: "חוס ורחם על אם ועוברה ההפוך, שניהם מצויים בסכנה גדולה".

השיב רבינו: "הנני בדרכי לטבול במקוה הטהרה ובעזרת השם יתברך אפעל ישועה בעבורה". מאוחר יותר סח רבינו: "בדרכי למקוה רדף אחרי מאן דהוא... אך לא שעיתי לו", בחסדי השם תפלת הצדיק הועילה והיולדת נושעה.

להציל עשוק

ידיעותיו של רבינו בקבלה מעשית היו רחבות, אמנם הוא לא השתמש בהם אלא כשהיה צורך להציל עשוק מיד עושקו, ובאותה שעה לא נרתע להשתמש בכוחות מיוחדים אלו.

סיפור מופלא שגור בפיו של בן רבינו הישיש רבי ציון אוחיון הי"ו:

בחנותי מצויים היו בגדים יקרי ערך שקיבלתי מדיפלומט צרפתי שהיה אחד ממכרי, וביקש ממני שאשתדל למוכרם. באחד הימים יצאתי מחנותי, כשחזרתי גיליתי שאותם בגדים נעלמו מרשותי. חרדה עמוקה מילאה את ליבי, ההפסד הכספי שעלול להיגרם היה כבד מאוד, שכן צפויה היתה נגדי תביעה משפטית בסך גדול מאוד, ויתירה מכך, שהיה במעשה זה הטלת דופי ביושרי ונאמנותי.

בצר לי מיהרתי לביתו של אבי עטרת ראשי, וסיפרתי לו על השבר והצרה שניתכה על ראשי. נטל אבא כוס עם מים ושמן, והורה לילד קטן להביט לתוך הכוס. ויפן אל הילד וישאל אותו: "אמור נא לי מה ראית בכוס?". השיב הילד "ראיתי בכוס בית מגורים", והוסיף לתאר תיאור מדויק של סביבת הבית והמתרחש בתוכו. מיד פנה אבי אלי ואמר לי: "בית זה הוא ביתו של הגנב".

הוסיף אבא ואמר: "תזכור היטב בית זה נמצא ברחוב פלוני. בחדר פלוני שבו יושבים אנשים עומד ארגז, ועליו מונחת קערה עם לחם, בתוככי ארגז זה נמצאים הבגדים הגנובים".

שאלתי את אבא: "כיצד אוכל להכנס לבית בלא שאתגלה ואתפס?". נטל אבא פיסת קלף, כתב עליו שם קדוש ואמר לי: "ציון בני, עם שם קדוש זה תוכל להכנס לבית בלא חשש".

נטלתי אפוא את השם הקדוש, צעדתי בלב שקט לאותו בית, נכנסתי פנימה. והנה פלא אף אחד מבני הבית הרבים שהיו שם לא ראו אותי, הייתי כרואה ואינו נראה. נטלתי את הבגדים ללא הפרעה, שבתי לביתי שמח וטוב לב.

תכשיטיך בקורת הבית

כח ראייה רוחני מיוחד היה לרבי יוסף, פעם נזעקה בתו מרת מרים לבית אביה בבהלה "אבא מה אעשה? אני צריכה ללכת לשמחה וכל תכשיטי נעלמו ואינם".

עשה רבי יוסף מה שעשה, פנה לבתו ואמר לה: "ראיתי אדם גבוה שהחביא את תכשיטייך בקורת הבית".

הזדרזה הבת לחקור פשר הענין, התברר לה כי היה זה בעלה רבי יעיש שהיה גבה קומה, והוא שהחביא את תכשיטי רעייתו בקורת הבית מחשש שמא יגנבו...

גילויים משמים

הישיש רבי נסים אוחיון שאר בשרו של רבינו סיפר: יודעני בבירור כי משמים גילו לרבי יוסף את מועד פטירת רעייתו מרת שרה ע"ה, גילוי זה כתב רבינו על פתק שהטמינו בתוך דפי ספר. לאחר הסתלקותה של הרבנית ראו בעליל כי תאריך הפטירה היה ביום שאותו ציין בעלה רבי יוסף בפתקתו".

למרות פירסומו של רבינו, הרי עיקר אישיותו והיותו מכוסים ונעלמים היו מעין הבריות, הוא תפס בחזקה במידת "והצנע לכת עם ה' אלהיך".

כדרכם של בני עליה, כל חפצו וישעו היו לעשות נחת רוח לבוראו שלא על מנת לקבל פרס. למרות הצטנעותו היתירה, תורתו היתה מכרזת עליו, אבוקה אורה של יראה טהורה בקעו ממנו.

ספרי קבלה שהתחברו ע"י חכמי מרוקו

א"ה ריחמ"א, אמרתי להביא כאן מאסף שזכיתי לאסוף מתוך ספרו של הרה"ג יוסף בן נאיים זצוק"ל "מלכי רבנן", בסופו יש קונטרס הנקרא "כבוד מלכים", וכמובן שלא הבאתי את כל הספרים, שכלל הנראה יש עוד הרבה ספרים שלא ראם רבי יוסף בן נאיים, ולכל הפחות אביא מה שהביא הוא, ואף שנראה שלפעמים הביא ספרים ויחסם על שם חכמי מרוקו והם לא היו מחכמי מרוקו לא נמנעתי בכל זאת להביאם כאן על מנת לזכות את הרבים שידעו שיש ספרי קבלה מחכמים אלו, אבל רוב רובם של הספרים שהובאו כאן הם מחכמי מרוקו, ולהראות את תורתם הפורה בענייני קבלה. ואכתבם על סדר הא"ב, וזה החלי בעזר צורי וגואלי:

א. אוצר הכבוד - מו"ה יוסף גיקיטליא זצ"ל טעמי המצות ע"ד הנסתר כ"י רח"ם אוצ"ה אות א' 439.

ב. אור הגנוז - חיברו מו"ה אברהם ב"ר מרדכי אזולאי זצ"ל פי' על מאמרים עמוקים מהזהר ונאבד, ראה אוצ"ה אות א' 473.

ג. אור הלבנה - חיברו מו"ה אברהם ב"ר מרדכי אזולאי זצ"ל הגהות על ספר הזהר כהגהות הרש"ל על התלמוד כ"י אוצ"ה אות א 520.

ד. אמרי מלוכה - קבלה חיברו מו"ה נסים בן מלכא זצ"ל.

ה. בגדי השרד - פירוש על ההגדה של פסח, חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל כבר נדפס.

ו. ביאור על הזוהר למו"ה אברהם אזולאי הג' זצ"ל ונדפסו קצת מביאוריו בס' מקדש מלך.

ז. ביאורים על ס' הכוונות מהאר"י ז"ל - חיברו מו"ה יצחק צבע הב' זצ"ל הזכירו מהר"ש חזן זצ"ל בס' המעלות לשלמה.

ח. בן יכבד אב - חידושים על הש"ס ושו"ת ע"פ הפשט והקבלה והוא ח"א חיברו מו"ה מסעוד הכהן זצ"ל מחכמי המערב ושוב נתיישב בירושלים תוב"ב.

ט. גנת הביתן - ס' קבלה חיברו מו"ה יוסף ב"ר אברהם גיקטילייא זצ"ל והוא קבלה ג"ח א' מהשמות הקדושים. ב' מכ"ב אותיות א"ב, ג' מנקודות והטעמים לכל חלק כמה שערין ופרקים. נדפס כמה פעמים, אוצ"ה אות ג' 182.

י. גנזי המלך - ביאורים בפרד"ס על מלת בראשית, חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל כבר נדפס.

יא. דברי קבלה - קיצור ס' אוצרות חיים חיברו מו"ה משה אבן צור זצ"ל ועדיין בכ"י.

יב. דרושים כרך גדול - חיברו מו"ה סעדיה בן רבוח זצ"ל מרבני פאס מכיל כשלוש מאות דפים ויש בו ג"כ חידושים ועניינים בקבלה.

יג. הגהות לספר אוצרות חיים - חיברם מו"ה אברהם מוסא זצ"ל ונדפסו עוד עם בגהות מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל ונדפסו עוד עם הגהות מו"ה יעקב ה"ן מאראגי זצ"ל .

יד. הגהות על ספרי האר"י ז"ל - חיברם מו"ה אברהם ה"ן מוסא זצ"ל שחי במאה החמישית ועדיין בכ"י.

טו. הגהות על ספרי ועל אוצרות חיים - חיברם מו"ה אברהם ב"ר מרדכי אזולאי זצ"ל כבר נדפסו.

טז. הגהות על ס' היכל הקודש - חיברם מו"ה אהרן הסבעוני זצ"ל מסאלי.

יז. הגהות לס' חומת אנ"ך - חיברם מו"ה אליהו בן אמוזיג ז"ל.

יח. הגהות ותיקונים לס' אוצרות חיים - חיברם מו"ה יעב"ץ זצ"ל והמה בכת ידו סביב לאוצרות.

יט. הגהות לספר הזוהר - חיברם מו"ה אברהם אזולאי ז"ל ראה אור הלבנה וראה אוצ"ה אות ה' 155.

כ. הדרת מלך - חיברו מו"ה שלם בוזאגלו זצ"ל פירוש על כל מאמר זהר העמוקים וכו' ב"ח ח"א נדפס באמשטרדם וח"ב נדפס בלונדון.

כא. הדרת פני מלך - פירוש האדרות חיברו מו"ה שלם בוזאגלו ז"ל.

כב. הוד מלך - מו"ה שלם בוזאגלו זצ"ל פירוש על ספרא דצניעותא נדפס בלונדון.

כג. היכל הקודש - חיברו מו"ה משה ב"ר מימון המכונה אלבאז ביאור ע"פ סוד על התפלות וכוונתם עם הגהות לר' אהרן הסבעוני מלוקטים מס' הזוהר וריקנאטי ועם הקדמה גדולה להר' יעקב ששפורטש נדפס באמשטרדם.

כד. ס' המלכות - פירושים ע"ד הקבלה חיברו מו"ה דוד הלוי זצ"ל מכפר תאמגרות ומקורב נדפס בקאזא בלנאנקא ובראש הספר נדפסה תשובה אחת למו"ה משה אליקים נ"י אשר הוא כעת ראש אב"ד בקאזא בלנאנקא (הוא המחבר ס' חדר נאה דבר דרושים שכבר נדפסו ועוד לו בכתובים המה פס"ד).

כה. ס' המשכילים - פירוש על ח"ב מהזוהר חיברו מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל ונאבד חע"ד אוצ"ה אות מ' פ' 238 ושם ציין לשה"ג ק' ר' ולשה"ג שלו ח"ב קול ברמה.

כו. וישמע שאל - חידושים על או"ח ורמזי חנוכה ודברים שנגלו אליו בחלום חיברו מו"ה שאל נחמיאס ז"ל ועדיין בכ"י.

כז. זהרי חמה - ב"ח פירוש על הזוה"ק והוא קיצור ס' ירח יקר למהר"א גאלאנטי זצ"ל חיברו מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל נדפס רק ע"ס בראשית וע"ס שמות נמצא בכ"י רד"א והיה גם ביד הגאון חיד"א ז"ל בכ"י כמ"ש בשג"ב י"ד אוצ"ה אות זין 77 ושם ציין לשה"ג שלו במקומו.

כח. זרע יצחק - חיברו מו"ה יצחק ב"ר אברהם אזולאי זצ"ל חבור גדול בקבלה ונאבד חע"ד אוצ"ה אות זין 283.

כט. חזיונות לילה - קונטרס חלומות נוראים מבהלים הרעיון אשר היה חולם מו"ה שלמה אביטבול זצ"ל מרבני צפרו ועדיין בכ"י.

ל. חמר חדת ועתיק - קיצור ספר שפע טל חיברו מו"ה אברהם אנקאווא ז"ל וכבר נדפס בסוף ס' אוצרות חיים.

לא. חסד לאברהם - הקדמות יקרות בדרך קבלה ודרשות מספרי כ"י וספרי הרמ"ק וקצת מגורי האר"י ז"ל מיוסדים על דברי הזוה"ק ונחלק לשבעה מעינות בשם עין הארץ עין גדי עין גנים עין יעקב עין כל עין משפט עין הקורא ולכל ענין כמה י(ה)דות ושם ההקדמה אבן שתיה ובסופו ברכת מים הוא קיצור ספר תומר דבורה להרמב"ן (א"ה ריחמ"א, נראה שט"ס נפלה כאן דספר תומר דבורה הוא לא לרמב"ן אלא לרמ"ק), וביאור מאמר רז"ל פסיעותיו של אברהם אע"ה היו ג' מילין וכו' למהרח"ו חיברו בעיר עזה בברחו מדבר באופל שנת ה'שע"ט(א"ה ריחמ"א, צ"ע מהו הסיפור שהיה לחסד לאברהם שהוצרך לברוח) ונדפס ארבע פעמים ראה אוצ"ה אות 737.

לב. טעם לש"ד - חיברו מו"ה אליהו בן אמוזיג ז"ל והוא טענות ותשובות על אמיתת הקבלה.

לג. טעמי המצות - ע"פ הקבלה לר' יוסף גיקיטילא ספר גדול נכתב ע"י ר' יעקב פוייטו (בעל ק"י ר"ח) בשנת של"ט אוצ"ה אות טית 105.

לד. כבוד מלך - כ"י מאמרי התיקונים בס' עץ חיים למוהר"ו חיברו מו"ה שלם בוזאגלו ז"ל.

לה. כנפי רננים - חיברו מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל (בע"ס חסד לאברהם) והוא קיצור ס' הכוונות להאר"י ז"ל על תפילות כ"י.

לו. כסא מלך - פירוש על התיקונים חיברו מו"ה שלם בוזאגלו זצ"ל וכבר מודפס.

לז. כתם פז - פי' הזהר חיברו מו"ה שמעון לביא זצ"ל וכבר נדפסו ממנו ב"ח עוד הרב הנזכר חיבר פירוש מלות שבזוה"ק. (א"ה ריחמ"א, והוא המחבר של הפיוט היקר "בר יוחאי נמשחת אשריך", והיה גם כן בטריפולי שבלוב).

לח. מאור ושמש - עה"ת עם ביאורים בקבלה חיברו מו"ה יהודה קורייאט הב' בנו של מו"ה רפאל אברהם קורייאט ז"ל כבר נדפס ויש בס' הנזכר שיר בקבלה לר' אהרן בן יוסף בן רבני עם פי' המחבר ובסופו מעין החכמה כ"ד פרקים ס' המלכות לרבי אברהם הלוי (א"ה ריחמ"א, נראה שיש כאן ט"ס דספר המלכות הוא לרבי דוד הלוי, וכמו שהארכנו בזה כבר לעיל) י"ט הלכות עפ' פירושו (פ' כ"ה) ול"ב נתיבות חכמה אשר בס' הפרדס להרמב"ן (א"ה ריחמ"א, נראה שיש כאן ט"ס דספר הפרדס אינו להרמב"ן אלא להרמ"ק) עם ביאור רחב וכן בספר פני מלך וגם הוא פי' ע"פ דרכו (פ' כ"ז) אח"ז ביאור סודות הרמב"ן בפירושו עה"ת לרש"ט בן גאון וליקוטים מס' מנחת יהודה לזקיננו אבי אמו מוהריב"ע זצ"ל ובסופו חלק הרמ"ז ע"ס א"ב ובהקדמת הספר הנזכר נדפס פירוש עלינו לשבח לרב האי גאון ששלח אל רבני אי ארלנק.

לט. מאמר על ענין יום כפור - חיברו מו"ה יוסף גיקטיליא ז"ל והוא מחובר עם מאמרים בקבלה אוצ"ה אות מים 286.

מ. מבוא שער השמים - חיברו מו"ה משה אבן צור זצ"ל והוא הקדמות האר"י ז"ל בקבלה מס' מעין החכמה בשיר וחרוז עם ב' פירושים שם האחד דברי אמת. ושם השני קרא משה ע"ד הקבלה (כ"ל ח' ושה"ג שלי במקומו אוצ"ה אות מים 314 אני הכותב יש אתי הספר הנזכר בכ"י ואולי הוא כתב ידי המחבר. והפירושים הנזכרים קרא שמם תורת משה, ימין משה).

מא. ספר המוסר - או המפואר חיברו מו"ה יהודה כלץ ז"ל סודות על הדינים ועל התפלות ועל חכמת הקבלה ב' פרקים עם הגהות ומפתח בסופו לנכדו מו"ה משה ב"ר אלעזר כלץ נדפס אוצ"ה אות מים 734.

מב. מחשוף הלבן - עה"ת בדרך פרד"ס חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל כבר נדפס. מג. מנחת יהודה - חיברו מו"ה יהודה ב"ר יעקב החייט ז"ל כ"י מערכת האלהות נדפס כמה פעמים.

מד. מעשה חושב - קיצור כוונות המצות להאר"י ז"ל חיברו מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל. מה. מעגלי צדק - פרפראות ע"פ הקבלה חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל, כבר נדפס.

מו. מעינות החכמה - חיברו מו"ה מרדכי מעיר דרעא סודות בחכמת הקבלה ונגנז הספר. אוצ"ה אות מ"ם 1725 והזכירו הגאון החיד"א. (א"ה ריחמ"א, כבר כתבנו מזה הספר ושהיה מתלמידי רבי דוד הלוי מדרעא בעל מחבר ספר המלכות).

מז. מערת שדה המכפלה - חיברו מו"ה משה אבן צור ז"ל הקדמות ספר אוצרות חיים למהרח"ו בדרך שיר עם ב' פירושים: א) דברי קבלה קיצור אוצרות חיים הנ"ל ב) הלכה למש חידושים ע"פ ההקדמות הנ"ל.

מח. מקדש מלך - פירוש זוה"ק חיברו המקובל האלה ימו"ה שלם בוזאגלו זצ"ל. בסיעת מו"ה יעקב פינטו זצ"ל ומלוקט מפירושי מהרח"ו ומהר"א אזולאי והרמ"ז. נדפס כמה פעמים.

מט. מקום בינה - ח"א פירוש על אוצרות חיים ועץ חיים ומבוא שערים מלוקט מרבני המערב חיבור מו"ה יצחק צבע השני זצ"ל.

ג. מרכבת יחזקאל - עם פירוש מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל. בקבלה כ"י (ש"י) אוצ"ה אות מ"ם 2290.

נא. סוד מצות - תפילין וציצית מזוזה וש"ת ודיני שעטנז חיברו מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל.

נב. סודות המצות - מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל כ"י רד"א תקמ"ב ב' פעמים ובק"ר ליתא אוצ"ה אות סמך 290.

נג. סוב"ר הרז"ם - פירוש על אוצרות חיים ובראשו כללים לחכמת הקבלה חיברו מו"ה רפאל יעקב בן סמחון זצ"ל מרבני פאס הנה הוא אתי בכ"י ממש.

נד. עטרת פז - צירופי שמות אהו"י. חיברו מו"ה רפאל משה אלבאז זצ"ל מרבני צפרו ועדיין בכ"י.

נה. פירוש על הזוהר וארבעה טורים - חיברם מו"ה שאול נחמיאס זצ"ל מרבני מראקס ועדיין בכ"י.

נו. פירוש התפלות - כרך גדול בכ"י, והוא פירוש ע"ד הקבלה והפשט וקרוב שמחברו הוא מו"ה מרדכי מדרעא זצ"ל וראה בנדפס אות יו"ד מ"ש בזה.

נז. פירוש על האדרות - חיברו מו"ה יעקב בן מאראגי זצ"ל כבר נדפס בעיר וויען.

נח. פירוש מערכות אלהות - חיברו מו"ה יהודה חייט ז"ל וכבר נדפס סביבו.

נט. פירוש הגדה של פסח ע"ד האמת - חיברו מו"ה אברהם בן מוסא זצ"ל.

ס. פירוש מגלת איכה ע"ד האמת - חיברו מו"ה אברהם מאנסאנו זצ"ל, ואת שם הספר לא ידעתי כי נאבד ממנו השער ובסופו קונטרס ביאור איזה מזמורים תהלים ע"ד האמת ועדיין בכ"י.

סא. פירוש על התפלות ע"ד הקבלה - חיברו מו"ה אברהם סבע זצ"ל כמ"ש הרדב"ז בישנות סימן נ"ה.

סב. פירוש על מאמרי הזוהר - לה"ר יוסף המערבי המכונה בן טבול ז"ל כ"י רד"א ראה אוצ"ה אות פ"א 273 וכן בספר אמרי אמת כ"י למוהר"ם די לונזאנו זצ"ל יש שם השגות שעשה מוהר"ם הנזכר על פירושו של מהר"י הנזכר לספרא דצניעותא וראה בזה בספר אוצ"ה אות א' 792.

סג. פירוש לספר יצירה - חיברו הפילוסוף המקובל הגדול מו"ה יהודה בן מלכא ב"ר נסים זצ"ל ונקרא בלשון ערבי אנס אל גרב הספר הנזכר מובא בס' המוטוט"ט על הראב"ע בראשית ע"פ והיו לאותות, ובפ' משפטים ע"פ ויראו את אלהי ישראל ע"ש, ובפ' הו"מ בוטריל לספר היצירה, ובאוצ"ה אות פ' 323 כתב וז"ל: ולפ"ד הר"ז מווק חובר בלשון ערבי ונמצא בכ"י פאריז, (אופאטורי) 74 עק"ד הרי"א דף תכ"ה ע"ש.

סד. פני מלך - מו"ה שלם בוזאגלו זצ"ל פירוש על האדרות ובסופו כבוד מלך פירוש מאמרי התיקונים בספר עץ חיים למהר"ו והשמטות לספרו כסא מלך נדפס בלונדון.

סה. פסקי דינים וש"ת - חיברם מו"ה ישעיה בקיש זצ"ל ולא נודע מהם איה המה גם חיבר איזה ענינים בקבלה ולא נשאר זכר למו.

סו. פרח שושן - פירוש מסכת אבות ע"פ קבלה חיברו מו"ה יעקב היוצר המכונה פרגאן ז"ל ועדיין בכ"י במדרש הרבנים בניו יורק מכיל רנ"ח דפים.

סז. פתח אהל - דרושים ע"ד פרד"ס על חמשה חומשי תורה חמישה חלקים חיברו מו"ה דוד אביחצירא זצ"ל נדפס בירושלים תו"ב.

סח. צניף מלוכה - חיברו מו"ה נסים הישיש שהיה דר בפ"ס והוא ספר קבלה הובא בפירוש הרמ"ב לספר יצירה פ"א משנה י"א בפ"י פסקא שש חתם תחת וכו' עיי"ש.

סט. צפנת פענח - פירוש על איזה מסכתות בדרך קבלה ופשט חיברו מו"ה יוסף אלשקאר זצ"ל ועדיין הספר הנזכר כתב יד בעיר תלמסאן.

ע. צפנת פענח - פירוש הגדה של פסח חיברו מו"ה יוסף גיקיטליא זצ"ל נדפס עם פירושים אחרים בהגדה ונדפס קצתו בספק נפש החכמה בחלק הסודות.

עא. צרור המור - עה"ת חיברו מו"ה אברהם סבע זצ"ל נדפס בוניציא וקושטאנטינא ש' רע"ד.

עב. קיצור מכוונות האר"י ז"ל - חיברו מו"ה אברהם אזולאי זצ"ל.

עג. קיצור ס' פרדס רימונים - חיברו מו"ה משה אבן צור זצ"ל ועדיין בכ"י.

עד. קרית ארבע - חיברו מו"ה אברהם ב"ר מרדכי אזולאי זצ"ל כולל ד' ספרים א' אור החמה פירוש על הזוהר ב' אור הלכה הגהות על הזוהר ג' זהרי חמה קיצור מספר ירח יקר למהר"א גאלאנטי ז"ד ד' אור הגנוז על לשונות עמוקים שבספר הזוהר בכ"י (ול"ג ד' ושה"ג שלי במקומו אוצ"ה אות קוף 595).

עה. רישא סיפא - על ספר בראשית ושמות מחבר ראש הפרשה עם סופה רמזים על פי הקבלה והפשט חיברו מו"ה דוד אביחצירא זצ"ל בירושלים ת"ו.

עו. ספר רפואות - חיברו ה"ר אברהם ה"ן דוד ויוסף ז"ל והוא בכ"י.

עז. רפואות וסגולות וטבעי העשבים - שליקט מכתבי הקדמונים מו"ה אליעזר בהלול ז"ל ממקנאס עדיין בכ"י.

עח. ספר רפואות וסגולות בענייני העשבים - חיברו מו"ה יעקב קטן ז"ל מחכמי מקנאס ועדיין בכ"י.

עט. שאלות רבי יהודה החייט ז"ל - לרבי יוסף אלקסטייל ותשובותיו עליהן והן חידושים שו"ת בקבלה כ"י אוצ"ה אות שין 24.

פ. שבת קודש - ביאורים בענייני שבת חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל ועל מה שהיה מחדש ביום שבת קודש ועדיין בכ"י.

פא. שיטות על איזה מסכתות - חיברם מו"ה אברהם בן מוסא זצ"ל וידוע ממנו שיטה למס' סוטה כ"י ונדפסו איזה חידושים ממנו על מסכת נזיר בספר יגל יעקב לר"י פיתוסי ובספר אוצ"ה אות ח' 245 כתב חידושי ה"ר אברהם בן מוסא על מס' סוטה ובסופם ביאור על הרמב"ם הלכות חמץ וקצת פירוש הגדה של פסח ע"ד האמת ראה ה"ר חיד"א כמ"ש בכ"ל ו' ושה"ג שלי במקומו על מסכת יומא נמצא בכ"י רח"ם 256 ע"ש ועיין ברית יעקב שיח יצחק.

פב. שכל טוב - ב"ח דרושים חיברו מו"ה דוד אביחצירא ז"ל מתאפילאלת נדפס ירושלים ת"ו.

פג. שמחת כהן - ע"ד הקבלה והוא תשובות על מה שנשאל בדברי האר"י ז"ל ובעץ חיים ובשמונה שיערים חיברו מו"ה מסעוד הכהן זצ"ל מן המערב שנתיישב ונתבש"מ בעיה"ק ירושלים תוב"ב ונדפס שם.

פד. ספר שערי הצנורות - היה נמצא ביד הרמב"ן זצ"ל הזכירו בספרו פרדס רימונים וכתב ולא זכינו אליו אומרים שנתחבר מ"ר נסים מלכא או מר' יהודה בנו זצ"ל.

פה. שערי צדק - חיברו מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל קבלה ופי' על עשר ספירות כ"י (שג"א ק"י ושה"ג שלי במקומו) ואולי הוא הנזכר בספר נובלות החכמה דקצ"ה ע"ש אוצ"ה אות שין 1121.

פו. שערי אורה - חיברו מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל מפתח מכל כללי חכמת הקבלה וכנויי שמות הקדושים ועשר ספירות וכו' נדפס כמה פעמים ראה אוצ"ה אות ש' 1070.

פז. שער המשלים - מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל ביאור קל"ח ענייני אלהיות ומחקר במשלים (פירשט ח"א דקע"ה).

פח. שער השמים - מו"ה יוסף גיקטיליא זצ"ל (באמת הוא סוף ספר העיון לרבי חמאי רמז"ש) קבלה על סוד המרכבה והחשמל נדפס בס' הליקוטים של רב האי גאון עיין זה (ועיין שערי צדק) להלן אוצ"ה אות שין 1054.

פט. שערי ארוכה - דרשות במוסר חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל וכבר נדפס בעיה"ק ירושלים תוב"ב.

צ. שערי תשובה - ענייני תשובה חיברו מו"ה יעקב אביחצירא זצ"ל ועדיין בכ"י. (א"ה ריחמ"א, ועכשיו כבר מודפס).

צא. שרשי השמות - על מוצא שמות הקודש ופעולתן וכו' מחכמי המערב, נזכר כ"י גדול בכמות ואיכות. אוצ"ה אות שין 1288.

צב. תורת חיים - לימודים מהזוהר חיברו מו"ה משה אדרעי זצ"ל נדפס ליוורנו.

צג. תקון כרת - ספר סדר תקון כרת נדפס בירושלים בהשתדלות כמה"ר שמואל אבן דנאן הי"ו ועוד הדפיסוהו שם פעם שנית והשמיטו ממנו תהלים שלא הדפיסוהו.

הוספה מאת הרה"ג יצחק גבריאל מימראן שליט"א - על כתבי קבלה שהוצאו במרוקו

בימי בין המצרים יזריח ה' אור לישרים חביבים ויקרים, וליקיר יקירנו המאור הגדול מוציא לאור תעלומה הרה"ג רבי ריחמ"א שליט"א, אתה ה' תשמרהו וכצינה רצון תעטרהו, אכי"ר.

ברשימת ספרי קבלה של חכמי מרוקו, מלבד שיש ספרים שלא ראם הגאון ר' יוסף בן נאיים זצ"ל ישנם ספרים גם שלא יצאו לאור בחייו. וחלקם יצאו לאור במהדורת צילום ובמהדורה חדשה.

יש לציין ספריו של הגאון ר' שאול נחמיאש זצ"ל ויאמר שאול ויגד לשאול בית שאול גבעת שאול מלבד המוזכר (אות כו) "וישמע שאול". דרך אגב ספריו אלה נדפסו בתונס ובטאנג'יר. כמו כן ר' יוסף נחמיאש זצ"ל ספר יוסף חן על התורה. וי"ב ספריו של הגאון ר' יעיש קריספין זצ"ל, כמו כן יצא לאור מחדש מכ"י ספר גינת ביתן להגאון ר' יצחק הכהן מתארודנת (מהדורת מכון אורות יהדות המגרב), והשנה הזאת יצא לאור מחדש מכ"י ספר "מעיינות החכמה" * א"ה ריחמ"א, בזכות שהודיע לי הרה"ג הנ"ל שליט"א זכיתי וקניתי לי את הספר הנ"ל, ונכתב מתוכו מאמר על רבי מרדכי בוזאגלו זצוק"ל זזיע"א. ויבורך מפי עליון. להגאון המקובל ר' מרדכי מדרעא, אשר לפני כמה שנים יצא קיצור ממנו בשם "מעין החכמה" ע"י ישיבת "כסא רחמים" בבני ברק.

שם ברשימת הספרים, אות ח בן יכבד אב לר' מסעוד הכהן אלחדאד, נדפס בירושלים יחד עם ספריו שמחת כהן ח"ב וכח מעשיו הגיד לעמו.

שם אות כג היכל הקודש, יש לציין שנדפס מחדש בירושלים (מהדורת הספריה הספרדית).

שם אות מז מערת שדה המכפלה, יש לציין שספר זה יצא לאור בירושלים במהדורת צילום, ע"י ישיבת השלום.

שם אות מט מקום בינה, יצא לאור מחדש עם שאר ספריו.

שם אות נג סובר הרזים יש לציין נדפס בג'רבא יחד עם ספרו בת רבים.

שם אות נד עטרת פז נדפס עם ספריו עדן מקדם ומיני מתיקה, ויצא לאור מחדש בירושלים.

שם אות נז פירוש על האדרות לר' יעקב מארגי, יצא לאור מחדש בשם אמת ליעקב, מהדורת הספריה הספרדית.

שם אות סט צפנת פענח לר' יוסף אלשקר, נדפס מחדש מכ"י מהדורת מכון אורות יהדות המגרב בלוד.

שם אות פא שיטה למסכת סוטה, יצא לאור מחדש מכ"י בשם מנחת סוטה, ע"י מכון חברת אהבת שלום.

בברכת התורה החיים והשלום

בשורות טובות לאלפים ולרבבות מלאות ומחוטבות גזרות וחצובות

יצחק גבריאל מימראן

ירושלים.

מאמר על משפחת אביחצירא

מאת הרה"ג אברהם דבדה שליט"א - מח"ס "ביכורי אביב", בני ברק

הנני בזה להביא בפני הקוראים הנכבדים מעט פרטים הקשורים בשושלת המשפחה המפוארה "משפחת אביחצירא" כיון שהרבה מתעניינים כמה פעמים נישא מרן "בבא סאלי" ומי הן אותן נשים שזכו לשרת קדוש מעולם כזה לכן פירטתי דבר זה תחת הכותרת "אשת חבר כחבר" ושם מפורט ג"כ הבנים והבנות לתולדותם, וכן הרבה מתעניינים בדמותו של רבי אברהם בנו השלישי של מרן אביר יעקב, הטמון בטבריה, על זה באתי בקצרה תחת הכותרת "תולדות אברהם", ואחרון חביב זה ספר תולדות אדם "ספריהם הקדושים של רבני המשפחה", שיש עוד הרבה להאריך בסקירתם כמו בסקירת השושלת כולה מאבי השושלת מו"ז הרה"ק המלוב"ן תלמיד מהרח"ו הלא הוא רבי שמואל אביחצירא זיע"א * נ"ב, כמובן שחסרים עוד פרטים רבים ועוד חזון למועד, אמנם השתדלתי שהפרטים שהובאו פה יהיו מדויקים. .

כ"ד הצעיר המתאבק בעפר רגלי החכמים אברהם דבדה, בני ברק.

"אשת חבר כחבר"

מרן בבא סאלי זיע"א היה נשוי בימי חייו הקדושים ד' נשים, הראשונה: שמה רחמה נפטרה בעת לידתה יחד עם בתה ל"ע (היא היתה בת אחותו),

השניה: פריחה לבית אמסלם היו לה תשע לידות ושלוש מתוכם נשארו חיים וקיימים הראשון מרן בבא מאיר זיע"א, השניה רחמה שנישאת לר' אברהם בבא הנה, השלישית שרה תורג'מן.

האשה השלישית: מרים בתו של ר"א אמסלם, נולדה הבת הגדולה בשם אביגיל נשואה להרב בוסו, נולד האדמו"ר רבי ברוך שליט"א, נולדה פנינה שנישאת לר"ד יהודיף זצ"ל, נולדה עליזה שנישאת להרב הראל שליט"א.

האשה הרביעית: שמה סימי (שמחה) בת ר' יעקב בן שמחון * בן ר' אהרן בן שמחון. ממקנאס נישאו בווארהן (אלג'יר) הרב היה בן שבעים, היא היתה צעירה הרבה נולד להם בן למז"ט ועשו לו פדיון הבן ויקרא שמו בישראל "מסעוד" ע"ש הסבא, אך לדאבון כל לב נפטר והוא בן שבעה חודשים ל"ע. נולדה בת ושמה אסתר נשואה להרב ישר אדרי הי"ו חסיד חב"ד (מנהל ת"ת של חב"ד) הרבנית ובתה לאורך ימים טובים-אמן.

"תולדות אברהם"

רבי אברהם בנו של מרן אביר יעקב, התגורר בטבריה ושם מנו"כ. היתה לו בת מעתוקה שמה נשואה היתה לרבי שמעון ועקנין (אח של ר"מ ועקנין שהיה הרב של טבריה, עוד לו אח בשם ר' יעקב והם כולם בני ר' דוד מח"ס "וידבר דוד" ירושלים תרפ"ז).

רבי אברהם היה לו בן רבי יחיא שהיה נשוי לבתו של ר' רפאל חיים משה בן נאים מג'בראלטר ולפני כן בחיפה (מחבר הספר "רחמים פשוטים" - שו"ת, "פטר רחם" - דרשות, "קול תחינה קול טחנה" - פסק דין בענין טחינת קמח למצות ברחיים של קיטור שאוסר זאת בתוקף וכנגדו הו"ל ר' אליהו בן גיגי ספר "קול צעקת הרועים" - תונס תרע"ה) עוד היה נשוי לאשה אחרת ר' יחיא בנו של ר"א הנזכר, היתה לו בת שנשואה היתה לר' בצלאל מכסומוף משכונת הבוכרים בירושלים * לא כמו שנכתב בס' הס"ק סידנא בבא סאלי עמ' קצג שהיה חתנו של רבי אברהם אלא של בנו, וכמו הנכתב כאן.

[כאן המקום להעיר על טעות קלה שנמצאת בס' יהודי המזרח בא"י (למ"ד גאון) בערך רבי אברהם אביחצירא בנו של מרן אביר יעקב ושם כותב כי הוא חתום על הסכמה בס' מלחמת המגן לר' משה מאיר חי אליקים (גם גאון וחכם זה יסודתו בעיה"ק טבריא וכנראה מכאן מקור הטעות) ומי שידוע, יודע כי זה רבי אברהם אביחצירא ממקנס שהיה אח"כ מדייני עוב"י דאר לבידא (קזבלנקה) שהוא אמנם ממשפחתו רבי יעקב אבל אינו אינו בנו ודב"ז].

"ספרים שחברו רבני משפחת אביחצירא"

רבי יעקב

הספרים של מרן אביר יעקב ידועים לכולם, ידוע שחיבר 13 ספרים כמנין "אחד" וכולם נדפסו * מחשף הלבן, פתוחי חותם, לבונה זכה, מעגלי צדק, יורו משפטין ליעקב, גנזי המלך, בגדי השרד, אלף בינה, יגל יעקב, שערי תשובה, דורש טוב, שערי ארוכה. מלבד הספר "שבת קודש" שנעלם ועד עתה לא נמצא * ראה עוד בס' גאוני אביחצירא (חיפה תש"ע) שכתב שכפי הידוע רבי יעקב חיבר שיטה על מסכתות מן הש"ס וכן הגהות לס' עץ חיים. , וראיתי באחד מספריו של ר' יוסף חיים ילוז (ב"ר אליהו) מטבריה שכותב שספר זה היה מצוי אצלו, עיין בספר תולדות אליהו (ירושלים תרצ"ג, עמ' 7 הערה 1).

רבי שלום

רבי שלום הבן של ר' אהרן בנו של מרן אביר יעקב (היה לו אח בשם ר' ישראל - [כולם מקולמבסאר באלג'יר]) חיבר הספרים דלהלן "דברי שלום", "כלי כסף", "זהב שבא", "מליץ טוב".

רבי יצחק

רבי יצחק בנו של מרן אביר יעקב חיבר ספרים דלהלן "שערי בינה" - על שיר השירים, "לב טהור" - על התפלה, ("זבח תודה" - הלכות שחיטה כת"י), וספר "אלף המגן", השלושה באו בדפוס כל אחד בנפרד, וגם בכרך אחד בשם "תולדות יצחק".

רבי אברהם

רבי אברהם בנו של מרן אביר יעקב חיבר ספר "פרי מגדים" וכפי הנראה נדפס, אך זכרו לא בא ברשימות הספרים למיניהם.

רבי דוד

רבי דוד (בנו של רבי מסעוד) אח של מרן הבבא סאלי ומרן הבבא חאקי זיע"א, שכידוע נהרג על קידוש השם ביום שבת קודש י"ד כסלו תר"ץ יחד עם הקדושים עשירי העיר, אב ובנו ר' יצחק ור' דוד שמחון הי"ד. חיבר את הספרים: "שכל טוב", "רישא סיפא", פתח האהל".

רבי ישראל

ידוע כי מרן הבבא סאלי זיע"א היה מרבה בכתיבת חידושי תורה עוד בהיותו צעיר לימים, וכתב למעלה מאלף דף חידושים על הש"ס בפלפול ובחריפות, חידושים על הזוה"ק ודברי קבלה, שו"ת, וחידושים בדרך הפרד"ס, על כל התנ"ך, כתבי היד הללו נעלמו מביתו בשכונת בקעה בירושלים בין השנים תשי"ד-תשכ"ד בהן נעדר מהארץ ושהה במרוקו, האדמו"ר אמר בחודשיו האחרונים כי הוא יודע מי לקחם ואיפה הם נמצאים באיזה בית ואפילו באיזה פינה בארון אך אינו רוצה לגלות את שמו של אותו אדם כדי לא לביישו ואם באמת החידושים ראויים ומסכימים מן שמיא שיתפרסמו אותו אדם יחזירם מרצונו. בשנת תשנ"ח הוציא בנו רבי ברוך שליט"א את הספר "אהבת ישראל" מכת"י שהגיעו לידו, תוכן הספר ביאורים ופירושים נפלאים בדרך קצרה על קכ"ז מצוות הרמזים בפסוק "ואהבת לרעך כמוך" וכן דרשות על מתן תורה, שבועות, שבת הגדול, דשבת זכור, ומעלת הצדקה, בתוספת חידושי תורה שנאמרו בשמו ע"י ת"ח ששמעו מפיו.

רבי אברהם

רבי אברהם אביחצירא בנו בכורו של מרן בבא חאקי זיע"א, וחתנו של מרן בבא סאלי, וכן נכדו - בן בתו של מרן עטרת ראשינו רבי דוד הי"ד, נפטר כ"ב כסלו תשל"ד ואחרי פטירתו הוציאו לאור מתוך כתביו את הספר "תולדות אברהם" פשטים על חמשה חומשי תורה, דרושים והספדים (ירושלים תש"מ- המו"ל חתנו רבי אברהם מוגרבי שליט"א). הרבנית הצדקנית אשת רבי אברהם שהיא כנזכר הבת הגדולה של מרן בבא סאלי נפטרה לפני קצת יותר מחודש והיה השלושים שלה ביום ראשון כ"ג חשון תשע"א בביהמ"ד של בנה ברמלה.

רבי יחיא

למרן אביר יעקב זיע"א היו שתי בנות האחת בשם פריחה שנישאה לבן דודתה [אחות
מרן אביר יעקב] הרה"ג ר' יעקב * עלה לארץ הקודש והתיישב בטבריה ונלב"ע
בקיזור ימים ושנים בשנת ה'תרל"ג מגדולי תלמידיו היה הרה"ג המפורסם רבי אליהו
ילוץ זצוק"ל. בן רבי משה תורג'מאן זיע"א. הבת השניה נישאה להרה"ג ר' מכלוף
אדהן זצוק"ל ונולד להם בנם בכורם בשנת ה'תרכ"ו * באותה שנה נולד עטרת ראשנו
רבי דוד הי"ד והשניים נתגדלו ביחד בבית אחד- בית מרן אביר יעקב זיע"א. ונקרא
שמו בישראל "יחיא" שמרן הבבא סאלי העריצו כל כך והפליג בשבחו וסמך עליו בכל
מכל כל. בשנת תש"ד הדפיס רבי יחיא את הספר קטן הכמות ורב האיכות "אני לדודי"
אשר תוכנו קינה ותמרורים על רבי דוד הי"ד שנרצח עקה"ש כנזכר לעיל (ספר קטן
זה נדפס במהדורות רבות).